

UNIVERZA V LJUBLJANI

PEDAGOŠKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

PETRA FABJAN

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Študijski program: Razredni pouk

**INTERPRETACIJA KLASIČNEGA BESEDILA JANEZA TRDINE
BAJKE IN POVESTI O GORJANCIH PRI POUKU SLOVENŠČINE**
DIPLOMSKO DELO

Mentor:
red. prof. dr. Igor Saksida

Kandidatka:
Petra Fabjan

Ljubljana, december 2013

ZAHVALA

Zahvaljujem se red. prof. dr. Igorju Saksidi za vso strokovno pomoč in usmeritve pri izdelavi diplomskega dela.

Zahvaljujem se tudi Osnovni šoli Prevole in učiteljici Alenki Butala za pomoč pri izvedbi praktičnega dela naloge.

Posebna zahvala pa gre mojim staršem za finančno pomoč in moralno spodbudo tekom študija, fantu Dejanu za vse spodbudne besede ter prijateljicama in študijskima sopotnicama Nini Bevec in Maji Papež za popestritev študijskih let na Pedagoški fakulteti.

Hvala vsem!

Ko hodiš, pojdi zmeraj do konca.

*Spomladi do rožne cvetice,
poleti do zrele pšenice,
jeseni do polne police,
pozimi do snežne kraljice,
v knjigi do zadnje vrstice,
v življenju do prave resnice,
a v sebi – do rdečice
čez eno in drugo lice.*

*A če ne prideš ne prvič, ne drugič
do krova in pravega kova
poskusi vnovič
in zopet in znova.*

Tone Pavček

IZVLEČEK

Namen diplomskega dela je opredeliti mladinsko književnost in postaviti klasično nemladinsko besedilo v sodobno mladinsko književnost ter interpretirati izbrana dela iz zbirke *Bajke in povesti o Gorjancih*, pisatelja Janeza Trdine, z vidika ljudskega slovstva.

Diplomsko delo zajema opredelitev ljudskega slovstva in zvrsti le-tega ter predstavlja izbrano klasično delo mlajšemu bralcu. Podrobneje obravnava življenje pisatelja Janeza Trdine, njegovo biografijo ter bibliografijo. V delu so predstavljena izbrana dela Janeza Trdine iz zbirke *Bajke in povesti o Gorjancih*, in sicer z vidika ljudskega slovstva in žanrske opredelitve.

Izbrano delo iz zbirke *Bajke in povesti o Gorjancih* sem uporabila pri uri slovenščine na razredni stopnji devetletne osnovne šole, in sicer v četrtem razredu, na temo ljudsko izročilo.

KLJUČNE BESEDE

Janez Trdina, *Bajke in povesti o Gorjancih*, mladinska književnost, ljudsko slovstvo, pripovedka.

ABSTRACT

The purpose of this study is to define youth literature and put classic non youth text into modern youth literature and interpret selected works from the collection *Bajke in povesti o Gorjancih*, written by Janez Trdina, from the perspective of folk literature.

This thesis covers the definition of folk literature and its genres. It also represents selected classical work to a young reader. In details deals with the life of Janez Trdina, his biography and bibliography. In the paper are represented the selected works by Janez Trdina from his work *Bajke in povesti o Gorjancih* from the perspective of folk literature.

The selected work from the collection *Bajke in povesti o Gorjancih* I used in my slovene lesson in fourth grade of primary school on the theme folk tradition.

KEY WORDS

Janez Trdina, *Bajke in povesti o Gorjancih*, youth literature, folk literature, story

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
2	ŽIVLJENJE IN DELO JANEZA TRDINE	3
2.1	Biografija	3
2.2	Bibliografija	7
3	PREDSTAVITEV TEMELJNIH POJMOV	10
3.1	Ljudsko slovstvo	10
3.2	Literatura in ljudsko slovstvo (slovstvena folklor)	11
3.3	Zvrsti ljudskega slovstva	14
3.4	Kratka pripovedna proza.....	17
3.4.1	Pravljice	17
3.4.2	Pripovedke	21
4	OPREDELITEV MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI.....	23
4.1	Uporaba klasičnega dela pri sodobnem pouku književnosti.....	24
4.1.1	Didaktika književnosti.....	24
4.1.2	Šolska interpretacija klasičnega besedila	30
5	LJUDSKO SLOVSTVO V IZBRANIH DELIH JANEZA TRDINE	33
5.1	Interpretacija izbranih del Janeza Trdine.....	34
5.1.1	<i>Vila</i>	34
5.1.2	<i>Ptica zlatoper</i>	35
5.1.3	<i>Volkodlak</i>	36
5.1.4	<i>Cvetnik</i>	37
5.1.5	<i>Gospodična</i>	37
6	UMESTITEV KLASIČNEGA BESEDILA JANEZA TRDINE V UČNI NAČRT	39
7	UPORABA KLASIČNEGA BESEDILA IZ BAJK IN POVESTI O GORJANCIH PRI URI SLOVENŠČINE.....	44

7.1	Učna priprava na uro slovenščine	44
7.2	Analiza učne ure slovenščine.....	45
7.3	Odzivi učencev na klasično besedilo	47
7.4	Mnenje učiteljice o obravnavi klasičnega besedila pri pouku slovenščine na razredni stopnji osnovne šole.....	49
8	ZAKLJUČEK.....	50
9	VIRI IN LITERATURA	52
9.1	Strokovna literatura.....	52
9.2	Leposlovna literatura	53
10	PRILOGE.....	54
10.1	Priprava na učno uro slovenščine	54
10.2	Odlomek.....	58
10.3	Vprašanja za razumevanje besedila na učnem listu.....	60

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Merila za razločevanje med ljudskim slovstvom in literaturo po Mariji Stanonik (1999)	12
Tabela 10.1: Učna priprava	54

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

1 UVOD

Običaji in navade iz preteklosti nas spremljajo tudi v sedanosti. Ljudje radi brskamo po preteklosti. Pretekli dogodki so nekaj neznanega, nedoživetega, a ravno zato nekaj tako zanimivega in vrednega raziskovanja. Mlajši radi poslušajo zgodbe, ki jim jih pripovedujejo babice in dedki iz svoje mladosti, so radovedni in radi raziskujejo ter spoznavajo svet okoli sebe.

Zakaj se učimo in preučujemo našo zgodovino? Zakaj so nam zgodovina in pretekli dogodki privlačni? Ali so zgodovina in pretekli dogodki privlačni tudi mladim ljudem? Odgovor na vsa ta vprašanja bi seveda bil: Da. Zgodovina nas spremlja in nas zaznamuje tako ali drugače. Vsak jo malo po svoje tudi interpretira, saj na vsakega posameznika naredi drugačen vtis. Poleg vseh ostalih virov, ki nam omogočajo črpanje znanj in izkušenj iz preteklosti, je eden izmed najpomembnejših prav pisni vir. Sem spada tudi umetnostno pisanje, se pravi literatura, ki se je razvijala tekom različnih zgodovinskih obdobij, in sicer na podlagi različnih izkušenj in tedanjih razmer v družbi.

Zanima me predvsem, kako mladi bralci sprejmejo klasično besedilo ter kako ga doživijo oz. interpretirajo. Pravljice, pripovedke oz. različne zgodbe, ki jih piše življenje in naša domišljija, nas zaznamujejo, pa ne le kot mlade ljudi, ampak tudi kot odrasle posameznike. Vsak gleda na neko fiktivno zgodbo iz svojega zornega kota in tako tudi vsak kot posameznik prispeva k mnogoteri interpretaciji le-te. Za raziskovanje prej omenjenega sem si izbrala klasičnega pisatelja Janeza Trdino, ki je deloval na Dolenjskem, od koder prihajam tudi sama. Trdina ni klasični mladinski pisatelj, saj ni pisal del namenjenih izključno mladim bralcem, a so nekatera njegova dela ravno tako privlačna tudi za njih, predvsem dela iz njegove zbirke *Bajke in povesti o Gorjancih*.

V svojem diplomskem delu sem opisala pisateljevo življenje, torej avtobiografijo ter bibliografijo, ki sem jo razdelila na različna obdobja pisateljevega ustvarjanja: od njegovih študijskih let do del, ki so izšla šele po njegovi smrti. Osredotočila sem se na izbrana pisateljeva dela iz zbirke *Bajke in povesti o Gorjancih* ter jih analizirala z vidika sloga pisanja, motivov, teme in snovi ter določeno delo tudi predstavila učencem v razredu.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Lotila sem se proučevanja klasičnega umetnostnega besedila in vpliv le-tega na mladega bralca. Najprej sem opredelila temeljne pojme iz ljudskega slovstva ter mladinsko književnost in didaktiko mladinske književnosti in v ta okvir postavila tudi klasično besedilo (pripovedka, pravljica) ter obravnavo klasičnega besedila pri pouku slovenščine.

Načrtovala sem učno uro slovenščine, pri kateri sem obravnavala izbrano klasično besedilo Janeza Trdine in podrobno analizo podala na podlagi praktične izkušnje. Pri načrtovanju učne ure sem se opirala na cilje, ki sem si jih zastavila v teoretičnem delu diplomske naloge in jih nato konkretizirala v praktični situaciji.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

2 ŽIVLJENJE IN DELO JANEZA TRDINE

Janeza Trdino najbolj poznamo po njegovih *Bajkah in povestih o Gorjancih* in prenekatero pripoved iz tega cikla so prebrali tudi najmlajši bralci. Predvsem je znan avtor na Dolenjskem, saj je prav svoja ustvarjalna leta preživel v dolenjski prestolnici - Novem mestu. Tudi sama sem se z njegovimi deli srečala že v mlajših letih. »Res je, da podobno kot Jurčič, tudi Trdina ni pisal posebej za mladino, vendar je marsikatera stran v njegovem delu prijetno in zanimivo branje tudi za mlajše, zlasti to velja za *Bajke in povesti o Gorjancih* in delno tudi za njegove spomine, npr. *Moje življenje*« (Kocijan, 1981: 135). V svoji diplomski nalogi se bom osredotočila na prvo omenjeno delo. Da pa bomo bolje razumeli Trdinove bajke in povesti in jih kasneje interpretirali, bomo najprej spoznali njegovo življenje in delovanje.

2.1 Biografija

Janez Trdina se je rodil 29. maja 1830 v Mengšu kot tretji otrok kmečkemu očetu Andreju in mami Mariji. Odraščal je v veliki družini. Imel je tri brate in štiri sestre. Osnovno šolo je sprva obiskoval v svojem rodnem kraju Mengeš (1837–1840) in jo nato nadaljeval v frančiškanski normalki v samostanu v Kamniku ter kasneje v ljubljanski normalki. Različni viri ga opisujejo kot otroka polnega napak, nevoščljivega, togotnega, celo hudobnega, jezičnega, nesramnega, posebno pa lenega. Tako se namreč tudi sam opiše v svojem avtobiografskem delu *Moje življenje*. V šoli je bil priden in radoveden otrok. Rad se je učil, prebiral različne knjige, katere so mu bile v tistem času dostopne, in črpal znanje ter bil večkrat zapisan v »zlato knjigi« (prim. Schmidt, 2003). Zlata knjiga je bila knjiga, v kateri so dobili posebno mesto le najuspešnejši učenci in s tem tudi določen ugled.

Ko mu je bilo dvajset let, je začel obiskovati gimnazijo v Ljubljani. V gimnazijskem obdobju se je začel ukvarjati s slovstvom in že napisal prve spise, sprva v nemškem jeziku in potem izključno v slovenskem jeziku. Po maturi leta 1850, se je odpravil študirat na Dunaj, in sicer zgodovino, zemljepis ter klasično in slovansko filologijo. Preživljal se je z inštrukcijami in štipendijo, ki mu je bila dodeljena kot uspešnemu dijaku. V študijskem času na Dunaju je začel objavljati prva svoja dela - spise, ki so temeljili na narodni zavesti in problematiki.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Po končanem študiju je zaprosil za delo na Varaždinski gimnaziji, kjer se je leta 1853 tudi zaposlil kot profesor. Le dve leti zatem se je preselil v Reko. Poučeval je na tamkajšnji gimnaziji vse do predčasne upokojitve. Med tem časom je veliko potoval po Hrvaškem in svoje vtise tudi zapisoval ter objavljajal.

To je tudi čas njegovega ljubezenskega življenja, tako kot pri večini znanih umetnikov, nesrečnega. V času njegovega delovanja na Hrvaškem se je zaljubil v tamkajšnjo lepotico, a jo zaradi narodne nezavednosti, bila je »nemčurka«, kot je Trdina imenoval ljudi, ki se niso zavedali svojega porekla, ni maral in se je zato poročil s slovensko žensko, ki je v resnici ni ljubil. Z njo je imel tudi dva otroka, ki sta mu umrla za jetiko in po nekaj letih prav tako žena, ki jo je zanemarjal in zaradi tega trpel še vse življenje.

Zaradi svoje svobodomiselnosti in narodne zavednosti je bil obtožen, da je slab zgled mladini in kot profesor je bil zato predčasno upokojen pri 37. letih. Iz Reke se je kot politični kaznjeneec preselil na Dolenjsko, v Bršljin pri Novem mestu. To je bil tudi čas njegovega ustvarjanja (prim. Vašte, 1960).

Čas njegovega ustvarjanja v Novem mestu nazorno opiše Ilka Vašte v biografskem romanu o Janezu Trdini, z naslovom *Izobčenec*. Navedeno obdobje, je obdobje Trdinovega najintenzivnejšega ustvarjanja. Trdina je preživeljal svoje dneve pri vaškemu krčmarju, kjer je za njega skrbela gospodarjeva žena. Po političnem izgnanstvu oz. predčasni upokojitvi se je zaprl vase in le redko zahajal med ljudi. Veliko je bral in si zapisoval. Ljudje so ga imeli za čudaka in lenuha. Šele po nekem času, ko je po dolgih letih srečal prijatelja, Andreja Vojsko, iz študijskih let na Dunaju, je zopet našel zaupnika in hkrati tudi ponovno voljo do življenja in ustvarjanja. Odločil se je, da se bo vpisal v čitalnico, stopil v stik z ljudmi ter širil svoje znanje, svobodomiselnost in narodno zavednost in ga hkrati nabiral od preprostih ljudi. Redno se je srečeval s svojim prijateljem, kateri ga je predstavil tudi tamkajšnjemu graščaku Karlu Rudežu, prav tako narodno zavednemu človeku, ki je Trdini nekaj časa nudil stanovanje in za preživetje mu je ponudil službo učitelja njegovih otrok (prim. Vašte, 1960).

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Trdina je rad zahajal med preproste ljudi, kmete, krčmarje, cigane in otroke ter črpal snov za njegovo pisanje bajk, povesti in spominov. Že v svojih študentskih letih je izdal poljudnoznanstveno delo, *Zgodovino slovenskega naroda*, in sedaj je hotel napisati tudi delo, v katerem bi opisal Dolenjsko z vsemi njenimi značilnostmi – etnografsko delo. Prebiral je knjige ruskih umetnikov, ki si jih je sposodil iz graščakove zbirke knjig ter iz njih črpal znanje za pisanje. Ob večerih je sedel v vaški krčmi z beležnico in knjigo v rokah ter si vestno zapisoval zgodbe preprostih ljudi. Zanimali so ga običaji, navade, nenavadne zgodbe, vraževernost ... Že kot mlad študent je bil razočaran nad premožnejšim slojem prebivalstva in zato se je zavzemal za slovenski narod, za malega človeka (prim. Vašte, 1960).

»Zavedal se je politično ekonomskega položaja dolenjskega kmeta in inteligence« (Schmidt, 2003: 310). Živel je v času, ko se je zavest o slovenskem narodu začela šele prebujati.

Štiri leta po upokojitvi se je preselil v Novo mesto, kjer mu je dom nudila krčmarica nad novomeško gimnazijo. V tem času se je spet začel zanimati za delo z mladimi ljudmi, nagovarjal je študente in med njimi širil narodnozavednost in svobodomiselnost. Zaradi svoje svobodomiselnosti je bil velikokrat zatiran s strani javnih oblasti. Leta 1880 ga je urednik Ljubljanskega zvona, Fran Levec, povabil k sodelovanju. Leto pozneje je prvič objavil svoje zgodbe z naslovom *Verske bajke*. Svoje stare zapise je preurejal in jih estetsko preuredil za objavo v Zvonu. Kasneje je te bajke in povesti naslovil *Bajke in povesti o Gorjancih*. To so bile zgodbe preprostih ljudi, namenjene širši populaciji bralcev časnika Ljubljanski zvon. Janez Trdina ni namerno ustvarjal za mladino. Njegove bajke in povesti obravnavajo aktualne družbene težave z globljim sporočilom, družbenopolitičnim (prim. Vašte, 1960).

Prej imenovano sporočilo pa nosi tudi ena bolj znana njegova bajka *Kresna noč*, ki jo je objavil v Zvonu leta 1883. Njegova objava je doživela vrsto kritik tako pozitivnih kot tudi negativnih, s strani »nemškutarjev«, kot je imenoval Trdina nasprotnike slovenskega naroda in jezika, saj v tej bajki razkriva oz. opisuje določene znane ljudi ter na hudomušen način razkriva njihove grehe in napake. Politične oblasti so tedaj mladini prepovedale branje Ljubljanskega zvona, češ da Trdina mladino zavaja in pohujšuje. Kljub tem kritikam, je Trdina nadaljeval s svojim pisanjem in v naslednjih letih so izpod njegovega peresa prišle njegove najlepše bajke in povesti, ki jih je še naprej objavljval v Ljubljanskem zvonu in po

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

novem tudi v Slovanu, častniku mladih zavednih izobražencev, ki so se zavzemali za slovenski narod. V Slovanu je začel objavljati tudi *Hrvaške spomine*. Kot že naslov pove, je realistično opisoval svoje življenje, ki ga je kot profesor preživel na Hrvaškem oz. svoje spomine in videnje Hrvaške in njihovega naroda. Prva objava je doživela hude kritike, češ da je vsebina pohujšljiva in škodljiva za mlade bralce, saj opisuje tudi za tisti čas tabujsko temo, spolnost (prim. Vašte, 1960).

Po tem ponovnem razočaranju je pisal le še bajke in povesti, ki jih je urednik Levec objavljajl v Ljubljanskem zvonu. V tem obdobju pa je napisal tudi utopijo z naslovom *Razodetje*. V tem delu opisuje, kako si predstavlja Slovence čez tristo let: združene v skupni slovanski državi s še drugimi slovanskimi narodi, govorili bi skupen slovanski jezik, kmetu pa bi se izboljšal tako socialni kot tudi materialni položaj (prim. Vašte, 1960).

Kljub vsem grenkim izkušnjam, ki jih je skozi leta doživljal kot zagrizeni domoljub, je še vedno ohranjal optimistično držo. Leta 1883 je bila šele v drugi številki Zvona ta bajka (*Kresna noč*) tudi objavljena, hkrati pa je bila tudi zadnja bajka, ki jo je urednik objavil v Zvonu. Konec leta 1883 mu je umrla druga žena Urša, pri kateri je imel topel dom in mirno življenje. Po ženini smrti se je Trdina spet zaprl vase. Mučila ga je tudi bolezen. Še naprej je zahajal v čitalnico in bral knjige, najraje ruskih pisateljev in tudi znanstvene knjige, iz katerih je črpal znanje za pisanje *Zgodovine Slovenskega naroda*, ki jo je zapisal že v svojih dijaških letih. Toda to kar nekaj časa ni obrodilo nobenega sadu, saj je Trdina po vseh razočaranjih, ki jih je doživel s strani oblasti in različnih kritikov, prenehal z izpostavljanjem svoje narodne zaveti, in sicer do leta 1897, ko ga je obiskal bivši dijak iz Reke in mu ponudil pomoč ter podporo pri objavi *Zgodovine slovenskega naroda* ter bajk in povesti. Trdina se je ponovno lotil dela. V njegovih zadnjih letih je uspel napisati in izdati *Bachove Huzarje in Ilire*, delo v katerem opisuje čas, ki ga je kot profesor preživel na Hrvaškem. To delo je izšlo leta 1903. Kritiko je podal tudi tedaj še mladi in vzhajajoči pisatelj Ivan Cankar, ki ga je Trdina zelo cenil. Ko je bil Trdina star 75 let, so ga razglasili za častnega člana Slovenske Matice, častnega občana Novega mesta in častnega občana Mengša, njegovega rojstnega kraja. Slednje na pobudo tedanjega Ljubljanskega župana Ivana Hribarja, ki je Trdino poznal še iz svojih gimnazijski časov v Novem mestu. Trdini je to priznanje veliko pomenilo. Kljub svoji bolehnosti je začel pisati spomine iz svojega življenja in jih pred smrtjo tudi dokončal, vendar objave žal ni doživel, saj je leta 1906 zaradi bolezn umrl (prim. Vašte, 1960).

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Leto po njegovi smrti so v Ljubljanskem zvonu objavili njegovo avtobiografsko delo *Moje življenje*.

Janez Trdina je bil eden od začetnikov, ki se je začel ukvarjati s slovenskim slovstvom, zato njegova dela niso ravno umetniško dovršena in njegov slog pisanja je bolj pripoveden, realističen. Ne moremo ga uvrstiti med pisatelje za mladino, saj v svojih spisih in pripovedih obravnava problematiko tedanjega časa in apelira na odrasle bralce. Njegov slog pisanja je zelo podoben ljudski pripovedi, iz katere je tudi črpal snov za pisanje.

2.2 Bibliografija

Dela Janeza Trdine sem na podlagi časovnega obdobja ustvarjanja razdelila na več obdobj, in sicer:

Mladostniško obdobje pisanja Janeza Trdine (1845–1850):

- dve deli v nemščini: *Meine Betrachtungen uber Krainn* in *Nationalgarde in Laibach*,
- *Dnevopis* in *Pridi nazaj nekdanji čas!* (1849),
- *Zgodovina slovenskega naroda* (poljudno-znanstveno delo): napisal in objavil kot osmošolec),
- *Narodne pripovedke iz Bistriške doline*, prva v ciklu, objavljena v Slovincu je *Pričetek Mengša* (1849),
- članek *Šolske tuge* (1848 objavljeno v Slovincu),
- prevaja za Mohorjevo družbo (1850),
- *Pripovedka od Glasanboga* (1850),
- *Pripovedke od zlate hruške* (1850),
- *Pretres slovenskih pesnikov* (1850 objavljeno v Ljubljanskem častniku),
- epska pesnitev *Bran in pogin Japodov* (napisal 1851) in

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

- narodna pripoved *Arov in Zman* (1850).

Hrvaško obdobje ustvarjanja Janeza Trdine (1950–1967):

- *Narodnje povjesti iz staroslovinskega bajeslovja* (1858 objavljeno v hrvaškem časopisu Neven),
- *Zgodovina slovenskega naroda* (napisal 1850, objavljena v Slovenski matici leta 1866) in
- *Kranjci na Hrvaškem* (1860).

Obdobje prisilne upokojitve (1967–1888):

- *Spomini* (napisal 1868, izidejo šele 1946 in 1948 v prvih dveh zvezkih njegovega Zbranega dela),
- *Sprehod v Belo krajino* (1873),
- *Verske bajke na Dolenjskem* (objavljeno v Ljubljanskem zvonu leta 1881),
- *Bajke in povesti o Gorjancih* (izhajale v Ljubljanskem zvonu, v letih 1882–1888, objavljenih 40 bajk in povesti),
- bajka *Kresna noč* (1883 objavljeno v Ljubljanskem zvonu),
- *Peter in Pavel* (1884),
- *Hrvaški spomini* (1887),
- *Podobe prednikov* (1987),
- bajka *Kocaneža* (1888),
- bajka *Stojan in sv. Jernej* (1888),
- *Razodetje* (napisal 1888),
- *Obrazi in značaji* (1885),
- 1886 je v Slovanu objavil napol znanstven spis *Dolenjci* in
- utopija *Razodetje* (1888 opisal svoje upe, ki jih je gojil na narodnopolitičnem, socialnem in kulturnem ter civilizacijskem področju).

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Po 15-letnem premoru ustvarjanja (1903–1906):

- *Bachovi Huzarji in Iliri* (1903).

Dela izšla po njegovi smrti v različnih zbirkah:

- *Moje življenje* (1905–1906),
- *Zbrani spisi* (1906–1912),
- *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev: Zbrana dela Janeza Trdine* (1946–1959),
- *Podobe prednikov* (1987) in
- *Genija ne treba buditi* (2002).

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

3 PREDSTAVITEV TEMELJNIH POJMOV

Janez Trdina je črpal snov za svoje pisanje v vsakdanjem življenju. Bil je realist, saj je v svojih spisih in zgodbah opisoval življenje, kot ga je pisala zgodovina, življenje kot ga je videl sam in kot so ga videli ljudje, s katerimi se je dnevno srečeval. Za lažje razumevanje njegovih del in umestitev le-teh v sodoben pouk književne vzgoje, sem predelala nekaj teorij ljudskega slovstva in kratke pripovedne proze različnih avtorjev, ki jih bom v nadaljevanju podrobneje predstavila.

3.1 Ljudsko slovstvo

*»Ljudje bi se morali več učiti drug od drugega
in manj učiti drug drugega.«*

Peter Ustinov

Kaj je ljudsko izročilo? To je izročilo naših prednikov, ki ustvarja pomemben del naše književnosti, torej ljudskega slovstva in literature. Že sam pojem nas spomni na nekaj davnega, povezanega z nekdanjimi življenjskimi navadami in običaji. Je nekaj, kar izvira iz ljudi. Ohranilo se je tako, da se je ustno prenašalo iz roda v rod, od ljudi do ljudi ter se kasneje z razvojem pisave tudi ohranilo v različnih zapisih (rokopisi, zbirke, knjige). Ljudsko slovstvo je skupen izraz za ljudsko pripovedništvo (bajke, pripovedke, pravljice, legende, uganke) in pesništvo (obredne, ljubezenske, otroške ... pesmi).

Med ljudskim in umetnim slovstvom je zelo tanka meja, saj takoj ob zapisu posamezne pripovedi oz. pesmi delo dobi avtorja, torej ljudska pripoved preide v avtorsko. V ta okvir lahko umestimo tudi dela Janeza Trdine. V ljudsko pripoved je dal del sebe in tako ustvaril avtorsko besedilo, katerega temelj je v ljudskem slovstvu. V nadaljevanju me bo zato zanimalo razlikovanje med literaturo in ljudskim slovstvom oz. slovstveno folkloro, zvrsti in žanri ljudskega slovstva, teme, motivi in umestitev le-tega v mladinsko književnost.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Janko Kos (1996) v svojem delu *Učbenik literarne zgodovine in teorije* uporablja izraz ustno ali tradicionalno slovstvo, za katerega pravi, da zajema besedila, ki so se do zapisa dolgo časa ohranjala samo ustno, se pela in recitirala v preprostejšem, nepismenem okolju nižjih slojev, a so bila prvotno delo posameznih ustvarjalcev, verjetno napol izobraženih (rokodelcev, rudarjev, študentov, učiteljev, duhovnikov), lahko pa tudi nepismenih vaških pevcev in pevk.

Kasneje z razvojem pisave in pisane besede so različni zbiralci ljudskega slovstva ta dela zbirali in jih zapisovali z namenom, da se ohranijo.

3.2 Literatura in ljudsko slovstvo (slovstvena folklor)

V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (1998) najdemo naslednji razlagi pojmov literatura in ljudsko slovstvo:

- **literatúra** -e ž (û) **1.** umetnost, ki ima za izrazno sredstvo besedo, jezik, književnost /.../,
- **slóvstvo** -a s (ô) književnost, literatura: priljubljena dela svetovnega slovstva; slovstvo 16. stoletja; zgodovina slovenskega slovstva / potopisno slovstvo / lepo slovstvo leposlovje; strokovno slovstvo strokovna literatura;

♦ **lit.ljudsko slovstvo** celota iz ljudskega ustnega izročila zapisanih del, ki so nastajala zlasti med 16. in 18. stoletjem; rokopisno slovstvo celota z roko pisanih del, nastalih zlasti v srednjem veku.

Slovstvena folklor oz. ljudsko slovstvo je umetnost govornega jezika, predvsem umetnost narečij. Toda o njeni preteklosti lahko kaj izvemo samo na podlagi tega, kar so prestregli pisani viri in pozneje tudi tisk (Stanonik, 1999: 16). Na tem mestu lahko uporabimo kar izraz ljudsko slovstvo, saj se bom navezovala predvsem na pisano besedo in ne druge folklorne dejavnosti.

Literatura pa je umetnost knjižnega jezika. Ljudsko slovstvo je prvotnejše, saj sodi po svojem rojstvu v čas izrekanja človeške besede sploh. Starogrški izraz *mythos* pomeni hkrati

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

besedo, govor, zgodbo, bajko, pravljico. Najstarejše svetovne literature so nastale šele pred več kot štiri tisoč leti, vendar so po zaslugi pisave kmalu pridobile vsestransko prednost pred ljudskim slovstvom (prim. Stanonik, 1999).

Nastajanje ljudskega slovstva sodi v obdobje oblikovanja človeške besede, nastanek literature pa je omogočila šele iznajdba pisave. Če se navežemo na konkretni primer iz del Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih*, lahko iz njegovega življenja in pisanja izluščimo oboje. Trdina je bil izobraženi učitelj in se je rad srečeval s preprostimi ljudmi. Njegove bajke in povesti, ki jih lahko prištevamo literaturi oz. umetnosti knjižnega jezika, so sad ljudske pripovedi, ljudskega slovstva oz. umetnosti govornega jezika. Trdina je bil deležen marsikatero ljudske pripovedi, v svojih delih je uporabil duh le-te in ga dopolnil z duhom sodobne miselnosti oz. aktualnosti. V tem primeru je ljudsko slovstvo prešlo v literaturo.

Marija Stanonik je v svojem delu *Slovstvena folklor* definirala nekaj meril, po katerih lahko ločimo ljudsko slovstvo od literature, in sicer po načinu posredovanja, presoji skupnosti in sistemu jezika.

Tabela 3.1: Merila za razločevanje med ljudskim slovstvom in literaturo po Mariji Stanonik (1999)

	LJUDSKO SLOVSTVO	LITERATURA
NAČIN POSREDOVANJA	Naraven tip komunikacije (hkratnost procesa podajanja in sprejemanja) – nosilec je pripovedovalec – ustno izročilo	Tehničen tip komunikacije – namišljeni bralec – lahko tudi veliko pozneje bral
PRESOJA SKUPNOSTI	Raven jezika (trenutni interesi, prilagoditev določenega besedila novemu okolju)	Področje govora (možnost kasnejšega zanimanja)
SISTEM JEZIKA	Ustni slog (pomanjševalnice, okrasni pridevki, posamezna števila (tri, devet), stalni začetki in konci besedil	Ubeseditev (merila za oblikovanje literature)

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Način posredovanja je bistven razločevalni člen med ljudskim slovstvom in literaturo. Pri ljudskem slovstvu gre predvsem za pripovedovanje, ki poteka v neposrednem stiku med pripovedovalcem, ki je tvorec besedila in prejemnikom, ki je poslušalec. Pripovedovalec se tudi ne ozira na književno in slovnično pravilno izgovarjavo, po navadi uporablja pristni narečni govor (besede značilne za določeno narečno skupino, pomanjševalnice ...) in več ali manj stalno strukturo pripovedi. Po navadi se večkrat pojavi enak začetek in konec pripovedi. Lahko govorimo o stalnosti začetka in konca. Pripoved je unikatni izdelek posameznega pripovedovalca, saj mu le-ta omogoča lastno govorno in predvsem vsebinsko interpretacijo. Pripovedovalec kot nosilec je svoboden pri spreminjanju pripovedi in jo lahko vedno znova prilagodi posameznemu oz. posameznim naslovnikom. Naslovnik je torej tisti, kateremu je pripoved namenjena, je poslušalec in sprejemnik. Lahko je eden ali jih je več, a vsekakor udeleženec enkratnega dogodka. Za slovstveno folkloro sta ključna tradicija (običaji, navade) in improvizacija (od ust do ust).

Preprosta oblika je prvotna; v primerjavi z avtorskimi deli »nedotaknjena« in nekako »nerazvita« (Stanonik, 2006: 596).

Na drugi strani pa je literatura, pri kateri poteka komunikacija med zapisano besedo in bralcem le-te. Posredni element je knjiga oz. list, na katerem je zapisana npr. zgodba in le-ta omogoča komunikacijo med avtorjem, tvorcem besedila in bralcem, prejemnikom. Lahko poteka tudi med bralcem kot interpretom in poslušalcem, a še vedno ohrani svojo enkratnost in neponovljivost same vsebine. Literarna dela so zapisana in v taki obliki omogočajo ohranitev vsebine v njeni izvorni obliki. Tvorci različnih besedil pa lahko snov za pisanje jemljejo iz različnih virov (npr. iz ljudskega izročila, iz vsakdanjega življenja, iz domišljije). Pri pisanju so vezani na književna in slovnična ter ne nazadnje pravopisna pravila. Z razvojem pisane besede so se pojavile tudi težnje po ureditvi le-te.

Zunanjo povezanost slovstvene folklore in literature vidimo v tem, da so ravno pisatelji in pesniki to, kar so slišali in sami zapisovali, velikokrat tudi sami oblikovali ali celo sami kaj na novo napisali (Stanonik, 2006: 596).

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

3.3 Zvrsti ljudskega slovstva

Ljudje so si v predznanstvenem obdobju različne naravne pojave razlagali z nadnaravnimi pojmi, osebami in dogodki (bajčne predstave). To jim je predstavljalo varnost in zadostilo njihovo radovednost, katera jih je gnala raziskovati svet in pojave v njem. Iz tega so nastajala različna pripovedovanja oz. zgodbe, ki so se sprva prenašale le ustno iz roda v rod. Kasneje, ko se je pojavila tiskana beseda, pa so določeni ljudje prišli do tega, da so te zgodbe tudi zapisali, da se ne bi vsebina preveč izgubljala oz. spremenila, kar je seveda za samo ljudsko slovstvo značilno.

Marija Stanonik (1999) je opredelila zvrsti ljudskega slovstva v tri glavne skupine, in sicer:

FOLKLORNI OBRAZCI so najmanjše in najkrajše oblike ljudskega slovstva. Že samo ime pove, da je za folklorne obrazce značilno besedilo, ki je kratko in ritmizirano. Beseda ima tu največjo težo in pomen ter so v uporabi, Stanonikova imenuje, razpršenih uporabnikov. To so:

- **Pregovori** so zlasti med ljudstvom razširjena kratka didaktična književna vrsta, po navadi enostavčna, rimizirana, izraža tehten življenjski nauk, modrost, izkušnjo, kakšen moralni pouk, najraje z učinkovito primero (Kmecl, 1996: 295).

Primer: *Kar lahko storiš danes, ne odlašaj na jutri.* (Slovenski pregovor)

- **Uganke** kot osamosvojen žanr ljudskega slovstva so predvsem družabna igra, ki vsebuje dramsko napetost, saj sta pri njihovem zastavljanju in reševanju potrebna vsaj dva, ki se igrata besedno skrivalnico (Stanonik, 1999: 78). Uganke so lahko tudi poučne.

Primer: *Ni bilo, ne bo in je. Kaj je to? Današnji dan.* (Vir: Stanonik, 1999)

- **Otroški folklorni obrazci** so zbirni pojem za nešteta besedila, ki živijo predvsem med otroki. To so vablјivke, voščilce ob različnih priložnostih, izštevanke, nagajivke, zmerljivke, zbadljivke in mnoga druga ritmizirana besedilca. (Stanonik, 1999: 94). Za

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

to zvrst je značilna igra, posnemanje zvokov iz narave, domišljijski svet otrok in odraslih.

- **Zagovori in molitve:** najdemo jih v ljudskem slovstvu poleg teh treh žanrov. Nanašajo se na vraževerje in krščansko verovanje.

PESNIŠTVO je že od nekdanj najdragocenejše področje slovstvene in tudi glasbene folklore. Za folklorno pesem namreč ni najpomembnejše to, da je njen prvi avtor neznan, anonimen, temveč to, da jo je ljudstvo na svojem jezikovnem ozemlju ali le na delu tega ozemlja po ustnem izročilu, s petjem po spominu, sprejelo za svojo, jo daljšo dobo pelo, po svoje spreminjalo in tako prilagajalo svojemu okusu in slogu.

- **Pripovedne pesmi** so se v svojih temeljnih potezah oblikovale v zgodnjem fevdalnem obdobju, zato so sprejele vase še predkrščanske in staroselske elemente z nekaterimi bajčnimi usedlinami. Ritem pripovedi je razgiban in tekoč. Pripovedna pesem je vmesni člen med pesmijo in pripovedjo. Glede na vsebino in namen jih lahko razvrstimo v več skupin:
 - bajčne in pravljичne,
 - legendne,
 - junaške in zgodovinske ter
 - živalske pesmi.
- **Lirske pesmi** bolj ali manj priložnostno spremljajo človekovo življenje od rojstva do smrti in so veliko bolj povezane z vsakdanjim življenjem slovenskega človeka kot pripovedne. Lirske pesmi so bolj v splošni rabi ljudstva. Zaradi drugačnega in bolj čustvenega značaja teh pesmi ima pri njih veliko vlogo melodija, včasih celo večjo kot besedilo samo. Lirske pesmi glede na njihovo povezanost z življenjem so lahko:
 - kolednice,
 - jurjevske,
 - kresne,

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

- nabožne,
- uspavanke in otroške,
- ljubezenske,
- ženitovanjske,
- obsmrtnice,
- stanovske,
- izseljenske,
- vojaške,
- pivske in
- šaljive pesmi.

PRIPOVEDNIŠTVO deli v tri temeljne skupine:

- PRAVLJICE:
 - čudežne in realistične ter
 - živalske pravljice.
- POVEDKE:
 - bajčne,
 - legendne,
 - zgodovinske,
 - razlagalne,
 - socialne in
 - šaljive povedke.
- ANEKDOTE

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

3.4 Kratka pripovedna proza

Kratka pripoved upovedi izsek iz neke življenjske celote, ki je bivanjsko odločilen, pomemben za nadaljnje življenje, obstajanje osrednje osebe, lahko pa pomeni konec življenjske poti. Praviloma se vse vrti okoli enega osrednjega lika ali kvečjemu dveh, ki sta v tesni soodvisnosti. Osrednja oseba je značajske poudarjena. Vse druge osebe, če se pojavljajo, imajo le obrobno vlogo. Vsesplošna pripovedna zgoščenost. V obdobju 1850–1891 srečamo 27 poimenovanj za kratke pripovedi. Najpogosteje se pojavi poimenovanje povest, sledijo novela, novelica, podoba, podobica, slika, obraz, obrazek, črtica ... Od začetka petdesetih let devetnajstega stoletja do srede šestdesetih let devetnajstega stoletja je bilo slovensko pripovedništvo domala izključno vezano na kratko-prozno pisanje (prim. Kocijan, 2006).

V nadaljevanju si bomo podrobneje ogledali značilnosti pravljic in pripovedk ter skupnih in razhajajočih se značilnostih le-teh. Izhajala bom iz ljudskega slovstva, torej rojstnega »kraja« pripovedk in ne nazadnje tudi pravljic.

»Pravljice in povedke so bile nekoč prijazne, pa tudi strašljive in vzgajajoče spremljevalke ljudskega vsakdana, na katerih se je nabrala patina stoletne, včasih tudi tisočletne tradicije.«

(Kropej, 2006: 73)

3.4.1 Pravljice

Kaj so pravljice? Čisto logično bi lahko pomislili in odgovorili na to vprašanje, da so pravljice kratke domišljajske zgodbe za otroke, v katerih nastopajo kralji in kraljične, lepe mlade deklice in hudobne starke, volkovi ... Boj med dobrim in slabim, konec srečen, dobro premaga zlo (moralni poduk).

Goljevščkova (1991) ima pravljice za svobodne, saj se ne menijo za stvarne zakone, čeprav snov velikokrat jemljejo iz stvarnosti in jo nato prilagodijo po svoje. Pravljica se ne meni za individualnost glavnega junaka, kar se kaže v tem, da njeni junaki nimajo niti lastnih imen (princ, kraljična, kmetič ...), prostor ni omejen in ni točno določen, prav tako pa tudi ni

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

določen čas in minevanje, saj tristo let mine kot en dan. V pravljичnem svetu človek zmeraj zmaga nad demonskim (dobro premaga zlo), tam se vse ujema, vse je na pravem mestu in ob pravem času. Prikazujejo boj med dobrim in zlim, v katerem dobro zmeraj zmaga; prav zato so pravljice izmišljene in neresnične zgodbe. Pravljice prinašajo določen sistem vrednot.

Vrednostne stalnice v pravljicah po A. Goljevšček (1991):

- **Izročnost** pravljичnega junaka (višjim silam) je prva vrednostna stalnica vsake pravljice. Pravljični junak ni subjekt, saj se za naloge in cilje ne odloča sam, iz svojega spoznanja in volje, ampak je na nepojasnen način izbran in za nalogo določen. Ne obvladuje samega sebe, nad njim vlada usodnost, ki določa vsak njegov korak. Po navadi mu ni treba drugega, kot da izpolni tisto, kar mu rečejo višje sile. Odločilna poteza junaka ni dejavna volja, ampak nasprotno – popolna odsotnost volje in poslušno podrejanje. Če se junak navodil ne drži in dela po svoji glavi, povzroča to same težave in zaplete. Konec pravljice je zmeraj tudi konec akcije, konec avanture: »In živela sta srečno in zadovoljno do konca svojih dni.«
- **Selstvo**: Ena najosnovnejših pravljичnih kategorij je odhod junaka od doma, s tem se čas in prostor pravljice šele zares odpreta. Samo če potuješ, lahko najdeš izgubljeno ali zaželeno. Celotno pravljično dogajanje je na gosto prepleteno s simbolom poti. Pravljični junak je simbolni izraz človeka selca, kateremu je potovanje temeljni način eksistence in pogoj zanjo.
- **Zajedalstvo**: V odnosu do dela in njegovih rezultatov so pravljice usmerjene izrazito egalitarno, zavzemajo se za enakomerno razporeditev dobrin. Želje pravljичnih junakov so zelo skromne, omejujejo se na materialno zadovoljitev: izobilje hrane in pijače, spolna potešenost, udobna streha nad glavo, brezdelje in varnost. Sreča ni rezultat dela. Uspešnejša od dela je magija. Sam pravljični junak ne ustvarja, le zajeda tisto, kar je obstajalo že pred njim. Po razumevanju pravljic svet ne raste, se ne plodi, ne napreduje k večjemu bogastvu, ne akumulira, ampak je stabilen. Količina bogastva ali »sreče« je stalna, gre le za to, kako jo razdeliti, da bi vsak dobil svoj košček.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

- **Milenarizem** je vera v tisočletno kraljestvo, v odrešitev na zemlji. Na koncu, ki je nov začetek, bo izgubljeni raj spet dosežen (ciklično razumevanje časa). Izgubljeni raj se vrne na koncu vsake pravljice. Na koncu pravljice se čas na neki način ustavi oz. izgine. Milenarizem v pravljicah se nam pokaže kot mehanizem razporeditve moči. Ker je svet stabilen in količina »sreče« ali moči stalna, je pred nastopom junaka ta moč že razdeljena. Dogajanje v pravljici ima namen, da zamaje ali celo poruši obstoječe stanje, tako da se nekje ustvari vrzel, ki bi jo junak lahko zasedel in s tem dobil svoj prostor na soncu.

Marija Stanonik (1999) zapiše o pravljicah naslednje: »S svojimi zapleti in razpleti so sad domišljije, vendar odsevata iz njih tudi življenje in mišljenje davne preteklosti.« Lahko bi rekli, da so pravljice izmišljene zgodbe s skritim sporočilom, ki ga lahko prenesemo v sodobni realni svet, so vedno žive in s svojo vsebino vedno aktualne in hkrati soodvisne od pripovedovalca in prejemnika besedila.

Temeljno gibalno, ki v pravljici žene dejanje naprej, je reševanje ugank ali izpolnjevanje nalog, ki v vsakdanjem življenju niso izvedljive. Pravljice deli na čudežne, realistične in živalske.

V **čudežnih pravljicah** poganjajo dejanje čarovniški pripomočki in nenavadne moči, ki rešujejo junaka in ga vodijo k uspehu. V njih je zabrisana razlika med mogočim in nemogočim (Stanonik, 1999: 216).

V **realističnih pravljicah** imajo pomembno vlogo junakova iznajdljivost, pridnost, zvitost, v stiskah si zna človek pomagati tudi sam (Prav tam, 216).

V **živalskih pravljicah** se posredno odkrivajo človeške lastnosti, ki so spretno prilagojene živalim in njihovim posebnostim. Junaki teh pravljic so živali (Prav tam, 216).

»Pravljice niso otrok današnjega časa. Nastale so, ko je arhaična plemenska družba razpadla in se je mit ločil od rituala« (Goljevšček, 2006: 43).

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Alenka Goljevšček (1991) v svojem delu *Pravljice, kaj ste?* nameni veliko pozornost snovi iz katere pravljice nastanejo. Pravi da pravljice izhajajo iz mita, ritualov, totemizma.

Dragica Haramija (2012) v *Tipologiji pravljic na Slovenskem* deli pravljice na:

- **Foklorne pravljice**

Foklorne pravljice pripovedujejo o minulem času in drugačnih življenjskih razmerah v krajih, kjer so se ohranile. Tovrstne pravljice so na nek način tudi kulturna dediščina posameznega naroda in kraja, saj lahko otroke s tem seznanjamo s kulturno zgodovino. Folklorna pravljica je književna vrsta, ki je enodimenzionalna, saj se plast čudežnega in plast realnega združujeta v enovito celoto. Pravljlični liki so zaznamovani z eno izstopajočo lastnostjo (hudoben, dober, bogat, reven ...), prav tako nimajo lastnih imen. Imena jih zaznamujejo značajske oz. poklicne. Boj med dobrim in zlim z zmago dobrega pa je osnova vsem pravljicam. Foklorne pravljice vsebujejo veliko realističnih prvin, kot so razmere v družbi, verovanja, gospodarsko razmerje.

Literarizirane folklorne pravljice so podskupina zgoraj omenjenih pravljic, so besedila, ki so jih po zgledu na ljudsko slovstvo zapisali znani avtorji in jih tudi objavili kot lastno stvaritev. Tovrstnim avtorjem lahko prištejemo tudi Janeza Trdino, ki je črpal snov za svoje pisanje v ljudski pripovedi. Z zapisom teh pripovedi, pa je v vsako posebej dal del sebe.

- **Avtorske pravljice**

- *Klasična avtorska pravljica* se neposredno zgleduje po folklorni glede strukture, tem in motivov. Od nje pa se najbolj loči po poetiki, ki je seveda avtorjev pečat povedanega. V svetu klasične pravljice se še vedno pojavljajo stereotipi, pogosto so ubesedene in problematizirane temeljne bivanjske teme in odnosi. Literarni liki imajo že imena in niso poimenovani po stanu ali poklicu, tako kot v folklorni. Značilni so tudi standardni začetki (nekoč pred davnimi časi). Tovrstna pravljica še vedno išče motive in snov za nastanek v folklornem izročilu, zato pride tudi do velike podobnosti med folklorno, literarizirano folklorno pravljico in klasično avtorsko pravljico.
- *Sodobna avtorska pravljica* se naslanja na tradicijske vzorce folklorne in klasične umetne pravljice in se hkrati razvija v smer individualiziranih karakterjev. Značilno

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

zanjo je to, da precej natančno določi književni čas in prostor ter da odpira sodobne teme. Književni liki so definirani in imajo imena (personalizirani), konec pa je tudi pri tem tipu pravljice praviloma srečen.

Iz zgornjih ugotovitev Dragice Haramije lahko izluščimo razvoj pravljice skozi zgodovino in prehajanje enih značilnostih iz ene vrste pravljice v drugo: iz klasičnih prvin pravljice (ljudska števila, nedoločljivi književni prostor in čas, klasična pravljicična bitja, kot so vile, škrati, čudeži) do sodobnih (književni čas je sodobnost, dogajalni prostor je po navadi urbano okolje, književni liki imajo imena in so individualizirani).

3.4.2 Pripovedke

Pripovedke so, prav tako kot pravljice, praviloma krajše zgodbe, ki govorijo o nenavadnih osebah in dogodkih, verjamejo v resničnost povedanega, njihovo oblikovanje je individualizirano in realistično: osebe imajo lastna imena, navajajo se čas in kraj, razne krajevne posebnosti v navadah, običajih, hrani, obleki itn. Prikazujejo svet, v katerega vdirajo od onostranstva skrivnostne, demonične sile, ki človeka presenečajo, vznemirjajo, ga navdajo z grozo, mu pretijo z uničenjem. Človek je razumljen kot tragično in minljivo bitje, demon kot večno in nadmočno bitje. Dogajanje je doživeto in globoko, a je duhovno neobvladano: prepad med totranskim in onostranskim se ne da premagati. Zato pripovedke dostikrat ostajajo odprte in ne dajejo odgovorov na vprašanja, ki jih zastavljajo. Dostikrat sploh ne gre za zaključeno zgodbo, ampak za poročilo o nenavadnem, vznemirljivem, grozo vzbujajočem (prim. Goljevšček, 1991).

Njeni nosilci in sprejemalci trdijo, da podaja resnične ali vsaj verjetne dogodke. Pripoveduje o znanih osebah, krajih in zgodovinskih dejstvih. Njena struktura ni zahtevna. Je kratka, pogosto se konča s tragično poanto oz. poučnim jedrom. Začetke slovenske proze je precej zaznamovala snov slovenskih pripovedk (Janez Trdina, Josip Jurčič ...) (Stanonik, 1999: 261).

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Glede na vsebino in temo Stanonikova (1999) opredeli več vrst povedk, in sicer:

- **Bajčne povedke** ali bajke so tematsko najstarejše in pojasnjujejo nastanek sveta, naravne nebesne ali zemeljske prikazni, hude naravne nesreče. V bajkah nastopajo dobra in slaba bajna (mitična) bitja: vile, rojenice, divji mož, povodni mož, škrat. Sem sodijo tudi pripovedi o ljudeh s posebno močjo: volkodlaki, kresniki, vedomci, more, desetniki.
- **Legendne povedke** upovedujejo izmišljene dogodke iz Kristusovega življenja, iz življenja njegove matere in svetnikov. Pogosto vsebujejo tudi pravljичne motive. V središču je pripoved o čudežnem dogodku, ki potrjuje svetost določenih oseb in hkrati plačilo ljudem za dobra dejanja ali kazen za grešnike.
- **Zgodovinske povedke** imajo z zgodovino skupnega le toliko kolikor ji ta daje bolj ali manj določen časovni okvir ali posoja resnične osebnosti. Tako pripovedovalec kot tudi poslušalec se ne menita veliko za zgodovinsko (ne)resničnost zgodbe, saj ta doseže svoj namen z zbujanjem videza resničnosti.
- **Razlagalne povedke** skušajo pojasniti to ali ono lastnost v naravi: pri človeku (npr. od kod moškimi Adamovo jabolko v grlu), pri živalih (zakaj ima zajec kratek rep), pri rastlinah, v neživi naravi (od kod velikanske skale sredi polja).
- **Socialne povedke** tematizirajo družbeno življenje od najožjega v najširši krog, bodisi da gre za nesrečno ljubezen, obrekovanje, ravbarje, ponesrečen lov na polhe, umiranje zaradi kuge ...
- **Šaljive povedke** povezujejo smešno, šaljivo. To so prvoosebne pripovedi o doživljajih in zabavljive zgodbe o prebivalcih posameznih krajev ...

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

4 OPREDELITEV MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

Pojem mladinska književnost je besedna zveza, sestavljena iz prilastka *mladinska* in jedra *književnost*, kar pomeni, da je to književnost posebnega tipa. Po mnogih definicijah je njena posebnost predvsem specifični bralec (Saksida, 1994: 42). To je torej književnost, namenjena mlajšemu bralcu, tako kot to pove že sama beseda. Seveda se ta književnost ne ukvarja samo z bralcem, ampak posveča pozornost tudi besedilu in avtorju teh besedil. Vsem tem se bom posvetila v svojem diplomskem delu pri obravnavi klasičnega avtorja in njegovih izbranih literarnih besedil.

Mladinska književnost kot svojevrstno področje leposlovja in hkrati kot temeljno branje otrok do desetega leta je integralni del študijskega programa za bodoče učitelje na razredni stopnji osnovne šole (Kobe, 1987: 15). Zato je pomembno za bodoče učitelje razrednega pouka, da razmišljamo o tem, kako približati določeno literarno besedilo mlademu bralcu, ki še razvija svoje bralne »okuse« in navade. Ravno iz tega razloga sem se odločila, da podrobneje raziščem ljudsko slovstvo in klasično besedilo v sodobni mladinski književnosti. V nadaljevanju bom iskala načine, kako približati klasično besedilo mlademu bralcu.

Kot prvo si zastavimo vprašanje: Po čem se mladinska književnost loči od književnosti za odrasle? Ali se loči po samem literarnem delu ali zgolj po naslovniku oz. bralcu določenega dela? Mladinska književnost ni povsem skladna s književnostjo za odrasle, a hkrati tudi ne ločena do te mere, da bi se njena teorija oblikovala kot samostojna veda, ampak predstavlja poseben podtip teorije književnosti, ki upošteva posebnosti predmeta, in sicer vedno glede na njegovo vključenost v celotno književnost (Saksida, 1994: 16).

Literarna teorija obravnava tri segmente v sklopu književnosti, in sicer v prvi vrsti avtorja umetnostnega besedila, literarno delo in bralca, sprejemnika umetnostnega besedila.

V središču pozornosti je mladi sprejemnik literarnih besedil (Kobe, 1987: 16).

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Bralec je tisti, ki sprejema besedilo znanega oz. neznanega avtorja. Torej bralec je v prvi vrsti, če se lahko tako izrazim, odvisen od obstoja besedila in ne nazadnje tudi samega avtorja.

Besedilo je samo po sebi mrtvo na papirju, oživi ga avtor s svojo kreativnostjo in ga na nek način tudi bralec soustvarja s svojim čustvenim odzivom.

Avtor je ključni element pri nastanku besedila, je pa tudi res, da ta soobstaja z besedilom in prav tako bralcem.

Vsi ti trije elementi literarne teorije sobivajo in obstajajo odvisni eden od drugega.

4.1 Uporaba klasičnega dela pri sodobnem pouku književnosti

Poseben sklop obravnave mladinske književnosti zajemajo tudi besedila, ki niso bila prvotno napisana za mladega bralca ali naslovljena na mladega bralca, a so kljub temu primerno mladinsko branje iz več razlogov: zadovoljijo mladostno radovednost po preteklosti, omogočajo domišljajske predstave in so privlačne, ker zajemajo nekatere pravljичne prvine (npr. nekoč pred davnimi časi).

4.1.1 Didaktika književnosti

Kaj je didaktika književnosti? Na to vprašanje lahko odgovorimo čisto klasično. Didaktika književnosti je torej veda, ki se ukvarja z vprašanjem, kako poučevati književnost oz. kako posredovati različna literarna dela mlajšim učencem. Obravnava različne cilje, metode poučevanja, tudi učne oblike in ne nazadnje lahko povzamemo, da se ukvarja z vprašanjem, kako mladinsko, in konec koncev lahko tudi nemladinsko književnost, približati mlademu, razvijajočemu se človeku. Ravno zadnje je cilj tega dela, torej raziskati možnosti oz. načine, kako mlademu bralcu približati klasično besedilo.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Metka Kordigel Aberšek (2008) se v svojem delu *Didaktika mladinske književnosti* na temo pridobivanje literarnih znanj sprašuje naslednje: »Ali je znanje literarne zgodovine tako pomemben del v zakladnici znanja, ki ga je ustvarila zahodna civilizacija, da lahko rečemo, kako to spada k splošni izobrazbi, je torej samo po sebi vrednota, in ga lahko definiramo kot cilj šolskega pouka?« (Kordigel Aberšek, 2008: 20).

Sama pa si v svojem diplomskem delu zastavljam vprašanje o pomembnosti in načinu približanja klasičnega besedila otrokom na njim prijazen način. Zato si v nadaljevanju pogledjmo nekaj splošnih usmeritev v pouk književnosti.

Izobraževalni cilji

- Prepoznavanje komunikacijske situacije pri recepciji književnosti

Pomembno je, kako je literarno delo otroku posredovano oz. predstavljeno. Didaktika mladinske književnosti se ukvarja z vprašanjem, kako otroku posredovati literarno delo? Otrok loči med posrednim in neposrednim pripovedovanjem, zato je zelo pomembno, da mu delo, ki ga beremo, beremo oz. pripovedujemo na način, ki je otroku blizu in mu s tem omogočimo pristen stik z literaturo.

- Literarno zgodovinsko znanje

Učenci naj bi spoznali in doživeli nekatera temeljna dela slovenske in svetovne mladinske književnosti. Pomembno je, da otroku omogočimo, da se seznani in si ustvari lastno miselno shemo o literarni teoriji in zgodovini. Za otroka je to izkušnja, ki mu omogoča pristen stik z literaturo. Posredovanje nekaterih temeljnih literarnoteoretičnih dejstev služi lahko tudi kot motivacija za srečanje z besedilom določenega avtorja iz določenega obdobja ter predpriprava na komunikacijo med bralcem in besedilom.

- Literarno teoretično znanje je znanje o osnovnih značilnostih določenega literarnega besedila. Literarno teoretično znanje je v prvem in drugem triletju osnovne šole podano s strani učitelja posredno z različnimi dejavnostmi in ne z golo teorijo (prim. Kordigel Aberšek, 2008).

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Pridobivanje recepcijske zmožnosti je tudi eden izmed ciljev pouka književnosti, in sicer gre za zmožnost ustvarjalne komunikacije z literarnim besedilom. Ta cilj se seveda navezuje na prejšnje, ki so ključni za uresničitev oz. doseg le-tega. Gre za zmožnost oblikovanja domišljjsko-čutne predstave, identifikacije z literarnim besedilom, zaznavanja pripovedne strukture, zaznavanja značaja književnih oseb, zaznavanja in razumevanja perspektiv, razumevanja in doživljanja besedilne stvarnosti, zaznavanja razpoloženja, razumevanje avtorja, preklopa iz objektivne v subjektivno stvarnost, povezovanja motivov v temo ter prepoznavanje literarne forme (prim. Kordigel Aberšek, 2008).

Procesno/funkcionalni cilji

Šolsko branje mladinskega literarnega besedila in učiteljeve metode, ki jih izbere za srečanje učenca in književnosti, temeljijo na sporočilnosti besedila in bralčevi recepcijski zmožnosti zaznati tiste segmente besedila, ki mu lahko služijo razumeti in vrednotiti to sporočilnost. Aberškova še poudarja, da je učiteljevo delo pri posredovanju besedila mlademu bralcu zelo pomembno, predvsem pri izbiri metod, ki omogočijo, da usmerja učenčevo pozornost na tiste segmente literarnega besedila, ki bi ga učenci ob samostojnem branju, torej spontani recepciji, prezrli. Didaktika mladinske književnosti razvija več t. i. segmentov recepcijske zmožnosti:

- oblikovanja domišljjsko čutne predstave,
- odkrivanja »vrat za identifikacijo«,
- zaznavanja pripovedne strukture,
- zaznavanja značaja književnih oseb,
- zaznavanja in razumevanja perspektiv,
- razumevanja in doživljanja besedilne stvarnosti,
- zaznavanja razpoloženja,
- zaznavanja in razumevanja avtorja,
- preklopa iz objektivne v subjektivno miselno shemo,
- povezovanje motivov v temo in
- prepoznavanje literarne forme.

(prim. Kordigel Aberšek, 2008)

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Vzgojni cilji

Didaktika književnosti je usmerjena k najvišjemu cilju, in sicer tistemu vzgojnemu cilju, ki bo kot vedenjski model spremljal otroka na njegovi poti: od najstnika, preko adolescenca v dobo odraslosti, vedenjski model, ki bo zaznamoval vse njegovo življenje in ki ga bo prenašal na svoje otroke (prim. Kordigel Aberšek, 2008).

Učna priprava na uro književnosti

Sama učna ura zajema več stopenj, na katere se mora učitelj pred uro tudi pripraviti. Njegova naloga je, da literarno delo analizira s svojega vidika, nato z vidika otroka in po tej strokovni pripravi oz. analizi lahko načrtuje učno uro, ki jo bo izvedel v določenem razredu z določenimi učenci. Na podlagi izbranega literarnega dela, mora izbrati tudi najprimernejše metode in oblike dela. Najprimernejše metode so tiste metode s pomočjo katerih bomo najhitreje pripeljali otroka do cilja, ki ga zastavimo med načrtovanjem učne ure.

Uvodna motivacija

Zakaj je ta del učne ure sploh pomemben? Zakaj ni dovolj dober motivator že samo literarno besedilo, ki ga predstavimo mlademu bralcu. Otroci svet šele spoznavajo in se učijo, zato je pomembno, da jim določene stvari v tem obdobju predstavimo na njim približan način, se pravi z igro, igro domišljije. Zunanja motivacija je zelo pomemben dejavnik v tem obdobju otrokovega odraščanja za kasnejši razvoj notranje motivacije. Če bo otrok spoznal, da je branje zanimivo, da mu nudi zadovoljstvo, bo to lastnost gojil tudi potem, ko bo zapustil šolo oz. v višjih razredih, ko je zunanja motivacija manj poudarjena. Že sam izraz *uvodna pove*, da je na začetku oz. ob pričetku ure, in če govorimo o učni uri slovenščine in književni vzgoji, je to motivacija za nadaljnjo obravnavo literarnega besedila. Motivacija oz. pritegnitev pozornosti otrok je ključnega pomena za nadaljnje delo tekom ure. Poznamo različne tipe motivacij, ki jih v svojem delu *Didaktika mladinske književnosti* podrobno opiše Metka Kordigel Aberšek, in sicer:

- **Nejezikovne:** likovne, glasbene in gibalne motivacije. Učenci ilustrirajo določeno domišljijsko situacijo, z gibanjem pokažejo svoja občutja ...

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

– **Jezikovne:**

- **Domišljajske:** *besedne* (igra dveh besed, daljšanje besed, kovačnica besed, nesmisli, asociacije, primerjave, raziskovanje pomena besed, raziskovanje slovarskega pomena besed, raziskovanje pomena lastnih imen književnih oseb in knjižnih prostorov ter raziskovanje zvena in pomena besed), *predstavne* (motivacije z ustvarjanjem domišljajskega sveta in motivacija z ustvarjanjem domišljajsko-čutne podobe) in *zgodbenopredstavne motivacije* (zgodbenopredstavna motivacija Kaj bi bilo, če..., fantastična zgodbenopredstavna motivacija in pravljичna zgodbenopredstavna motivacija).
- **Izkušajnske:** *realne izkušajnske* (motivacija s pridobivanjem pojma, motivacija s pridobivanjem problema, situacijska in motivacija z oblikovanjem doživetja) in *medbesedilne izkušajnske motivacije* (medbesedilna izkušajnska motivacija s pridobivanjem pojma, medbesedilna izkušajnska motivacija s pridobivanjem problema, situacijska medbesedilna in medbesedilna izkušajnska motivacija z oblikovanjem doživetja)

Priprava na branje zajema posredovanje literarnozgodovinskih dejstev o avtorju literarnega dela in samem delu. Količina posredovanih podatkov in način posredovanja je odvisen predvsem od razvojne stopnje otrok, ki jim hočemo predstaviti določeno delo. Učencem na razredni stopnji posredujemo bistveno manj podatkov kot starejšim učencem.

Branje učitelja naj bo interpretativno, doživeto, da v učencih spodbudi motivacijo za sprejemanje novega besedila. Pomembno je, da se učitelj doma pripravi tudi na branje in razmisli, kako določeno besedilo najbolj predstaviti določenim učencem.

Čustveni in intelektualni premor naj ne bo ne prekratek ne predolg. Kaj to pomeni? Učenci so po koncu branja polni vtisov in ravno ta premor jim da možnost, da razmišljajo o slišanjem in si zgradijo miselno shemo o prebranem.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Izpoved doživetij in njihova reakcija

Po interpretacijskem branju in čustvenem premoru morajo otroci izraziti, kako so besedilo doživeli in razumeli. V tej fazi spoznavanja novega literarnega besedila so predvsem pomembna učiteljeva vprašanja, ki morajo biti vnaprej pripravljena in zasnovana tako, da bodo učenci zadeli bistvo pravkar branega besedila. Učne metode so lahko različne. Najpogosteje je uporabljena dialoška metoda, vendar učitelji uporabljajo tudi metodo ankete oz. t. i. pisne miniature. Za učence, ki se težje ustno izražajo, je slednji način lažji, da izrazijo svoja čustva, razmišljanja, doživetja ob določenem literarnem delu. Na ta način so tudi vsi učenci aktivni, s tem ko pri dialoški metodi pridejo v ospredje le najbolj komunikativni oz. tisti, ki se lažje izražajo preko govorjene besede. Vprašanja in naloge, ki jih postavimo učencem po interpretacijskem branju, predstavljajo prehod od spontanega čustvenega in razumskega sprejemanja besedil k nadaljnji interpretaciji, ko stopi v ospredje razumsko spoznavanje dela, ki pa uravnava tudi čustvene reakcije, saj jih natančnejše razumevanje poglobi ali omili (Lipnik, 1978: 330). Pri postavljanju vprašanj moramo biti pozorni, da jih postavimo na tak način, da otroku omogoča podajanje lastnega videnja, a ga kljub temu usmerimo oz. ga kot odgovorni za otrokov bralni in interpretacijski razvoj vodimo k ciljem, ki ji na podlagi učnega načrta in z upoštevanjem razvojne stopnje otrok zastavimo pred začetkom ure v fazi priprave učne ure. Pomembno je, da učitelj pred obravnavo določenega dela v razredu sam analizira besedilo in na podlagi tega tudi sestavi vprašanja, ki otroke vodijo k cilju, da prepoznajo temo in idejo le-tega. Učitelj mora paziti, ko sestavlja vprašanja, da le-ta zajamejo bistvo in da jih ni preveč.

Tiho in glasno branje otrok je pomemben segment v delu ure, ko se učenci sami srečajo z besedilom. Motivirani se podajo v ponovno branje. Pride do stika bralec-besedilo. Učenci pridejo do novih spoznanj, ki jim omogočijo, da si sami ustvarijo individualno mnenje oz. sliko o določenem literarnem delu.

Poustvarjalne dejavnosti ali nove naloge oz. interpretacija literarnega besedila predvsem utrjujejo, poglobljajo in dograjujejo literarno doživetje. So sklepni del obravnave literarnega besedila, ki učencu omogočijo, da izrazi del sebe skozi prebrano delo. Učitelj se na podlagi razvojne stopnje otrok in značilnosti oz. specifičnosti posameznega literarnega besedila. Nove naloge so lahko različnih vrst, in sicer:

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

- interpretativno branje učencev,
- odgovori na vprašanja,
- pisanje domišljajske zgodbe,
- dramska uprizoritev zgodbe,
- oznaka nastopajočih oseb in
- anketa.

Tovrstne naloge so tudi sklepni del obravnave novega literarnega besedila, zato je zelo pomembno, da so ciljno načrtovane in premišljene s strani učitelja.

4.1.2 Šolska interpretacija klasičnega besedila

Šolska interpretacija literarnega besedila zajema več stopenj (opisane že v poglavju *Književna didaktika*). Pri obravnavi le-teh sem se oprla na korake opisane v knjigi Igorja Saksida: *Izhodišča in modeli šolske interpretacije mladinske književnosti* ter jih konkretizirala na primeru obravnave klasičnega besedila. Ustrezen pristop k besedilu je ravno zaradi specifičnosti dela, ki ni prvotno namenjen mlademu bralcu, zelo pomemben in ga je potrebno še bolj natančno preučiti in načrtovati v nadaljevanju. Pomembno je, da se znaš vživeti v otroka in tudi iz njegove perspektive pogledati na literarno delo, ki ga želiš posredovati mladim neizkušnim bralcem.

Strokovna priprava zajema učiteljevo pripravo na pouk obravnavanja literarnega besedila. Učiteljeva naloga je, da v predpripravi sam prebere literarno besedilo, ga analizira iz svojega stališča in nato to analizo priredi razvojni stopnji, značilnostim otrok, ki jih poučuje oz. katerim posreduje neko literarno besedilo. Klasična besedila, kot so npr. besedila Janeza Trdine je potrebno skrbno predelati in iz njega izluščiti tiste motive in teme, ki so pomembne za mlajšega bralca.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Cilji

Kot pri vsakem drugem književnem delu je tudi pri branju bajk, povesti in pripovedk razvijanje sposobnosti branja eden izmed ključnih ciljev, ki ga pri pouku književnosti skušamo uresničevati. Bolj specifični cilji pa so:

- zaznavanje in doživljanje nenavadnih besed oz. besednih zvez (Učenci so pozorni na nove, neznane besede. Pomembno je, da se pri vsaki besedi ustavimo in ji namenimo nekaj razlage oz. razmišljanja. Podajajo nenavadne besede, s katerimi so se že srečali in jih primerjajo z novimi. Nenavadne besedne zveze skušajo tudi uporabiti.);
- zaznavanje in doživljanje besedilnih slik (V besedilu so učenci pozorni na slikovito opisovanje narave, značilnosti ljudi ...);
- doživljanje osnovnega razpoloženja v besedilu (Učenci prepoznajo dinamiko besedila.);
- fantazijskega in racionalnega mišljenja (Učenci se vživijo v različne književne like in se do njih tudi distancirajo.);
- medbesedilna vrednotenja (Učenci prepoznajo pripovedko po njenih ključnih značilnostih ter jo umestijo med že izdelano miselno shemo.) in
- izražanja (Učenci po prebranem besedilu poustvarjajo in s tem pokažejo končno doživetje novega besedila).

Uvodna motivacija

Vprašati se moramo, kako učence motivirati pred branjem in jih s tem navdušiti oz. spodbuditi njihovo zanimanje, radovednost za branje? Pri obravnavi bajk in pripovedk je primernih več različnih oblik uvodne motivacije, in sicer: kaj bi se zgodilo, če bi, medbesedilna motivacija; ponovitev literarnega znanja oz. obnova in asociacije.

Interpretativno branje

Je branje učitelja. Naloga učitelja je, da vloži del sebe v branje in tako na poseben način predstavi besedilo učencem. Pomembno je, da učitelj posveti pozornost tudi na ta del obravnave oz. posredovanja umetnostnega besedila, da ne pride na pouk nepripravljen na svoje prvo branje in predstavitev literarnega besedila učencem.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Analiza, sinteza in vrednotenje

V tej fazi so primerni učni listi z različnimi nalogami oz. ustno postavljanje vprašanj učitelja: O čem pripoveduje zgodba; Kakšne so značilnosti oseb; Kako je zgodba zgrajena? Pomembna je tudi razlaga neznanih, nenavadnih besed. Učitelj vprašanja oz. naloge pripravi že prej in učence načrtno vodi do zastavljenega cilja oz. ciljev. Primerno je, da to izvede ustno in tudi pisno, lahko v obliki kratke ankete ali morda kratke zgodbe.

Nove naloge

Na podlagi vseh prejšnjih faz posredovanja literarnega besedila učencem zastavimo naloge, tako da spodbudimo njihovo ustvarjalnost in podoživljanje slišane oz. prebranega. Naloge po navadi poudarjajo značaja, kar pomeni, da učenci na podlagi obravnavanega dela ustvarjajo neliterarna, polliterarna in v končni fazi tudi literarna besedila.

(prim. Saksida, 1994)

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

5 LJUDSKO SLOVSTVO V IZBRANIH DELIH JANEZA TRDINE

Čeprav so Trdino v prvi vrsti zanimali značaji in običaji, je njegova zapisovalska motivacija predvsem etnografska in politična: slavjanofilska in protinemška (Schmidt, 2003: 308).

Za Trdinove pripovedi so značilni: ironija, dogodek in komentar, navdušenje in zdrava pamet, značaji in splošne modrosti. Večina kritikov meni, da Trdini manjka leposlovno oblikovanje, torej jezik, ki je »preveč« preprost in preveč pogovorni, ni na ravni leposlovnega Odela.

Bolj kot literarna estetika ga je zanimala resničnost – zgodovinski, sociološki, etnografski, moralni in politično-ekonomski vidik. Njegovi spisi oz. zapisi prehajajo v politično kritiko in satiro. Slovenska literarna zgodovina ga uvršča med kritičnega realista (Schmidt, 2003: 311).

Besedila so zapisana v »starinskem« jeziku. Trdina po temi, snovi in po slogu izhaja iz ljudskega slovstva. Slog pisanja je preprost in spominja na nizanje misli pisatelja in tako kot je že znano je pisatelj hodil od hiše do hiše po celi Dolenjski in posvetil večji del svojega zanimanja in pisanja prav Dolenskim hribom Gorjancem. Njegove pripovedi so polne neverjetnih in vraževernih ljudskih zgodb.

Glede na odnos do slovenskega ljudskega slovstva je Šilc ločil tri skupine: prva jo je zbirala (D. Trstenjak), druga jo je uporabljala za bičanje napak v javnem življenju (J. Trdina), tretja jo je poetično zaokrožala (F. Levstik) (Stanonik, 1999: 31). Trdina v svojih zgodbah posredno sporoča oz. opozarja na nekatere nepravilnosti v tedanji politični ureditvi naroda. Ravno iz tega razloga nam njegova dela omogočajo prenekatero interpretacijo.

V njegovih *Bajkah in pripovedkah o Gorjancih* so pripovedi, v katerih je poglavitno gibalo mitologija, vendar Trdina po večini ne vzdrži znotraj njene tematike, saj jo prepleta ali ovija z aktualističnimi moralno- in politično-kritičnimi zaostrenimi motivi, s katerimi trga organsko enotnost svojih zgodb (Stanonik, 1999: 38).

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Snov za bajke in pripovedke je avtor črpal iz ljudske pripovedi: običaji, navade, značilnosti ..., ki jo je sam nadgradil in jo postavil v sodobni čas svojega življenja. Zgodbe so še vedno aktualne z bogato sporočilno vrednostjo.

V nadaljevanju sem izbrala nekaj primerov pripovedk iz Trdinove zbirke *Bajke in povesti o Gorjancih*, katere bi lahko uporabili pri sodobnem pouku književnosti. Pri vseh zgodbah lahko izhajamo iz ljudskega slovstva, zato predstavljajo dober primer za šolsko interpretacijo.

V nadaljevanju sem iz Trdinove zbirke *Bajke in povesti o Gorjancih* izbrala pet pripovedk, na kratko povzela njihovo vsebino in jih interpretirala ter za izbrani primer tudi načrtovala učno uro v četrtem razredu devetletne osnovne šole.

5.1 Interpretacija izbranih del Janeza Trdine

5.1.1 Vila

Avtor začne pripoved s slikovitim opisovanjem vil, čudežnih bitij z nadnaravno močjo in sposobnostmi (kmetom so narekovale, kdaj je najbolje, da se odpravijo saditi oz. žeti pridelke ...), in njihovih čudežnih lastnostih (zlatorumeni kodri, peti so znale tako lepo, da se jih človek nikoli ni naveličal poslušati ...), s tem pričara čarobnost, pravljličnost same pripovedi in pritegne bralca. S pojasnjevanjem nadnaravnih moči se ne ukvarja, jih zgolj opiše in našteje. Zgodba dobi svoj vrh, ko se ena izmed vil zaljubi v navadnega smrtnika, kar je bilo seveda prepovedano in zato na koncu tudi usodno konča, in sicer s smrtjo (spremeni se v belo kepo), po tem ko v srce po pomoti ustrelji vojaka, ki ga je zdravila in oskrbovala. Tako so si pojav snega v neobičajnem delu leta razlagali. Na ta način so si razlagali še veliko drugih, njim skrivnostnih, pojavov v naravi.

Pripovedko lahko glede na vsebino uvrstimo med bajčne. Književne osebe lahko razdelimo v dve skupini, in sicer realistične (junak Petrovič, kmetje, Uskoki, Švabi, Turčin, kristjani) in bajeslovne (vile, gorska vila). Dogajanje pisatelj postavi na bližnji hrib, in sicer na Gorjance, in del v vas, ki se nahaja v vznožju tega znamenitega dolenjskega hriba. Dogajalni kraj je

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

točno določen, prav tako pa čas dogajanja postavi v stare čase, ga posredno tudi določi in omeni točno določen dan ob svetem Jakobu. Glavna tema zgodbe bi lahko rekli, da je prepovedana ljubezen med človekom in bajeslovnim, nadnaravnim bitjem. Človeško in nadnaravno ne gre skupaj z roko v roki. Trdina je snov jemal iz ljudskega izročila, torej iz ljudskega slovstva. Sama zgodba vsebuje realistične elemente kot npr. Junak Petrovič se bori proti Turkom in nemškimi sovražniki, opis življenja (kmetje orjejo, sejejo in žanjejo), običajev, verovanj in vraževerij. Zgodba teče tekoče in z razliko od pravljic ni konec nič kaj pravljichen, saj se na nek način konča tragično, in sicer s smrtjo glavnih junakov.

Z umestitvijo klasičnega besedila v učni načrt sem se odločila za obravnavo te pripovedke v razredu. V rubriki: *Uporaba klasičnega besedila Bajke in povesti o Gorjancih pri pouku slovenščine* najdete načrtovanje šolske interpretacije pripovedke *Vila* in tudi analizo izvedbe učne ure.

5.1.2 Ptica zlatoper

Zgodba se dogaja spet v starih časih, ne tako daleč in tudi ne tako blizu nazaj, in sicer na Gorjancih. Pisatelj začne s slikovitim opisom čudežnega drevesa in ptiča na Gorjancih. Drevo je bilo sestavljeno iz treh (pravljичno število) vrst dreves, in sicer spodaj je bila mogočna bukev, v sredini mogočen hrast in na vrhu visoka in tanka breza. Druga čudežna reč je bila trta, ki se je ovijala vse do vrha drevesa in imela vselej zeleno listje in belo grozdje ne glede na letni čas, tretja pa je bila nenavadna ptica, ki se je prehranjevala z grozdem s trte in belo meglico iz nebes. Ta ptica je imela na desni peruti zlato pero. To pero je imelo čudežno moč, in sicer kdor bi z njim napisal tri želje, bi se mu uresničile. Res pa je bilo to pero nedostopno, saj je vsak, ki je plezal po drevesu padel in se močno poškodoval oz. celo ubil. Glavni junak te zgodbe je bil kmet Podgorec Mikec, ki je bil čisto preprost kmečki človek in tudi njega je to pero zelo mikalo. Po nasvetu puščavnika, ki je bil samotar in je znal deliti nasvete, je s svojo bistrumnostjo prišel do ptice in ji odtrgal pero. Preden mu je to uspelo, je sedemkrat plezal in sedemkrat padel na mehko travo, ki jo je prej pripravil. Priporočil se je tudi trem svetnikom. Ker pa je od vse zanesenosti pozabil na preudarnost, mu njegova lahkomišelnost ni prenesla sreče, ampak nesrečo. Je pa to potem prineslo srečo njegovim potomcem v Beli

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Krajini, saj na koncu pisatelj zapiše, da so Belokranjci po tem prejeli veliko razumnost, močatost in spretnost, kar se lahko vidi še danes.

Pripovedka je prepredena s pravljničnimi motivi. Glavni junak zgodbe je Mihec. Zgodba se konča srečno s sporočilom o pomembnosti dveh vrlin: poštenja in delavnosti. Ravno to je značilno za Trdinove bajke, da skuša razložiti dogodke in pojave, ki so človeškimi čutom nedosegljivi z nadnaravnimi pojavi. Ptica Zlatoper oz. njeno zlato pero je rdeča nit kratke pripovedi. Posebno slikovit je začetni opis drevesa in ptice. Ob branju se ti kar prikazuje mogočno in nenavadno drevo. Poudarjene so tudi nekatere človekove lastnosti kot so: premišljenost, bistrumnost in nadarjenost. S temi lastnostmi se zlahka predstavimo v aktualnem sodobnem času.

5.1.3 *Volkodlak*

V zgodbi nastopa pastirica Lenčka, ki vsak dan pase svojo čredo ovc na Gorjancih. Volk, divja žival pa ji pomaga pri varovanju le-teh. Volk se v Lenčko zaljubi in jo pride trikrat snubit. Lenčka ga zavrača, zato jo ta neke noči ugrabi. Z njim ima tudi otroka, in sicer Volkodlaka, ki je pol človek in pol volk. Po treh letih in treh mesecih ujetništva Lenčka preneha z objokovanjem in volka prelisiči z veselim vedenjem, da jo ta osvobodi v veri, da se bo vračala k njemu v brlog, a Lenčka načrtuje njegov umor – gre v vas po svojega brata, ki ji pomaga tako, da volka ustrelji. To dejanje od daleč opazuje njen sin Volkodlak in priseže materi maščevanje. Ko se ta omoži s Hrvatom Markom, jo Volkodlak išče povsod in jo ne nazadnje tudi najde, pobije njene tri otroke in nazadnje tudi sam tragično konča.

Zgodba poteka tekoče v pripovednem duhu. Pripovedka se kot vse ostale dogaja na Gorjancih. Glavni junak zgodbe je že iz naslova razviden; Volkodlak, ki je nenavadno bitje, sin človeškega bitja in živali. Poosebljenje živalskih in človeških lastnosti. Zopet se pojavi bajeslovno bitje. Zgodba opisuje življenje ljudi v tedanjem času. Ljudje so pasli drobnico in imeli velikokrat težave z divjimi zvermi. Te težave so si najpogosteje razlagali z nadnaravnimi pojavi npr. volkodlak – človeški um in živalski nagon. Zgodba je povzeta po

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

ljudskem izročilu. Motivi so nenavadna ljubezen med človekom in živaljo, snubitev in maščevanje sorodnikove smrti.

5.1.4 Cvetnik

Snov za to pripovedko je Trdina kot pri vseh ostalih črpal iz ljudskega izročila. V zgodbi nastopijo svetopisemske osebe, kot so revna romarja iz Nazareta (Marija in Jožef). V sanjah se Eliji (tudi svetopisemsko ime) prikaže svetnik sv. Peter in sam Jezus Kristus. Osebe so imensko točno definirane. Pisatelj na začetku opisuje prelepi kraj Cvetnik, pri tem uporablja pomanjševalnice in bralcu z besedami naslika živo predstavo. Pripovedko bi lahko uvrstili med razlagalne, saj v nadaljevanju, po opisu prečudovitega Cvetnika, poda razlago za nastanek le-tega. Zgodba se dogaja, tako kot vse ostale, na Gorjancih.

5.1.5 Gospodična

Dogajalni kraj je na Gorjancih, na Mehovskem gradu. Pripovedka ima veliko pravljinih motivov, kot na primer: bolna grajska gospa je ležala sedem let in sedem mesecev preden jo je berač ozdravil z gorjanskim koreninom, ki je rasel sedemdeset in sedem sežnjev pod zemljo in imel čudežno moč zdravljenja. Ko se gospa sprehodi po Gorjancih, trikrat zajame vodo v dlan in šele tretjič se ji zasveti in zacveti, kot navede pisatelj, in ima čudežno moč pomlajevanja. Na koncu poda pojasnilo, zakaj se še danes potok, ki teče čez Gorjance imenuje Gospodična.

Zgodbo bi lahko uvrstili med razlagalne pripovedke oz. pravljice, saj se po svojih elementih (že zgoraj naštetih) in značilnostih približa pravljini obliki in vsebini. Na tem primeru lahko vidimo, da so meje med pripovedko in pravljico res zabrisane in velikokrat težko uvrstimo delo v en ali drug žanr.

Za šolsko obravnavo učencem predstavimo ljudsko pripoved in jim tudi razložimo okoliščine nastanka podobne pripovedi. Pomembno je, da učenci spoznajo avtorjevo delovanje, seveda ne preveč podrobno, da ne zaidemo k goli teoriji in s tem pozabimo na pravi cilj književnega pouka; prebrati in čustveno doživeti oz. sprejeti književno besedilo. Pazimo, da jim

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

predstavimo samo bistvene podatke, kateri so pomembni za nadaljnjo interpretacijo izbranega dela. Predvsem so ključni deli učne ure: uvodna motivacija, interpretativno branje učitelja in učiteljevo vodenje skozi besedilo po branju, saj s temi dejavniki pri učencih spodbudimo njihovo interpretacijo. Učenca ne smemo omejevati pri lastnem interpretiranju, lahko ga zgolj vodimo in s tem spodbujamo. Učenci radi poslušajo zgodbe iz preteklosti in se jih sami tudi izmišljujejo. Pomembno je, da jih znamo pravilno motivirati oz. pritegniti k poslušanju takih zgodb, da spodbudimo njihovo domišljijo k ustvarjanju. Izhajamo lahko iz otrokove izkušnje, katero sproti nadgradimo, na koncu z interpretacijo na novo spoznane zgodbe.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

6 UMEŠTITEV KLASIČNEGA BESEDILA JANEZA TRDINE V UČNI NAČRT

Kot že omenjeno Janez Trdina ni bil klasični mladinski pisatelj, torej ni pisal izključno dela namenjena mladim bralcem, a kljub temu jih najdemo tudi v učnem načrtu za slovenščino za devetletno osnovno šolo kot predlagana umetnostna besedila za uresničitev operativnih učnih ciljev. Na podlagi temeljnih ciljev, katerim stremimo pri pouku slovenščine pri obravnavi umetnostnih besedil, sem kasneje tudi načrtovala učno uro obravnave klasičnega besedila.

Funkcionalni in izobraževalni cilji pri obravnavi umetnostnih besedil iz učnega načrta (2011):

1. Učenci razvijajo sposobnost poslušanja in branja, razumevanja in vrednotenja literature. Leposlovje berejo samostojno.

Učenci poslušajo in berejo literaturo različne vrste. Pomembno je, da spoznajo več različnih zvrsti, da jih lahko med sabo primerjajo ter se čustveno opredelijo do slišane oz. prebranega. Na ta način urijo sposobnost za branje in si tako oblikujejo »knjižni okus«, torej je to temelj pri knjižni vzgoji mladega bralca. Ta cilj lahko povežem z obravnavanim delom klasičnega avtorja Janeza Trdine, saj se njegova dela razlikujejo od del namenjenih posebej mladim bralcem. Kljub temu pa je pomembno, da učencem predstavimo tudi nekaj »drugačnega«, na način, ki bo njim blizu, zato moramo biti pri načrtovanju pouka in izpolnjevanju ciljev pozorni pri izbiri učne vsebine, učnih metod in tudi oblik.

2. Učenci še vedno poslušajo tudi učiteljevo pripovedovanje in branje poezije in proze.

Učiteljev način posredovanja poezije in proze je zelo pomemben pri književnem razvoju učencev. Učitelj z načinom posredovanja le-tega lahko na učence deluje motivacijsko, jih pritegne k branju oz. jih lahko tudi odvrne z nepravim načinom. Učiteljeva naloga je, da se v književno delo, katerega bo predstavil, poglobi do te mere, da se poistoveti z mladim bralcem in besedilo doživi ter se do njega tudi čustveno opredeli. Samo v tem primeru bo lahko mlajšim podal določeno književno besedilo na način, ki je njim blizu oz. na način, da bo poslušalce pritegnil k poslušanju. Tudi na fakulteti se študenti, bodoči učitelji po novem

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

izobražujejo oz. urijo v interpretacijskem branju, to pomeni da branju določenega besedila vnesemo svoja čustva, da imamo občutek, da besedilo oživi, da v nas zbuja določene slike oz. predstave. Pazimo na barvo in jakost glasu. Tudi sama sem namenila veliko pozornosti temu, kako posredovati klasično ne mladinsko besedilo mladinskemu bralcu. Veliko pozornost sem namenila branju v pogovornem tonu.

3. Učenci pišejo neliterarna, polliterarna in literarna besedila (poustvarjalne dejavnosti pri pouku književnosti).

Učenci posnemajo pisanje obravnavanega pisatelja oz. njegovo delo skušajo preoblikovati, ga ponazoriti v drugih okoliščinah na različne načine. Se pravi, da so ustvarjalni, o prebranem oz. slišnem razmišljajo, so postavljeni v situacijo, ko se s spoznanim delom srečajo čisto od blizu, ga doživljajo in podoživljajo. Učenci preoblikujejo določeno besedilo, nadaljujejo zgodbo ..., zato je pomembno, da se tekom šolanja srečajo z različnimi zvrstmi in žanri.

4. Učenci recitirajo, pripovedujejo in dramsko oblikujejo literaturo. Govorno upovedujejo svoje domišljjske svetove in pripovedujejo o svojih literarnoestetskih izkušnjah.

Učenci razvijajo sporazumevalne zmožnosti, znajo besedno in tudi ne besedno izraziti svoja občutenja ob določenem dogodku, sprejemanju literarnega besedila. Posebno pozornost bom pri obravnavi klasičnega besedila namenila pripovedovanju zgodbe.

5. Učenci spoznavajo kanon slovenske mladinske književnosti.

Pomembno je, da spoznajo glavne predstavnike mladinske in tudi ne mladinske književnosti za celostni književni razvoj. Učenci spoznavajo tudi klasične avtorje, kot je Janez Trdina. Pri tem pazimo, da jih ne obremenimo preveč s podatki, ki za razumevanje in doživetje samega besedila niso tako pomembni. Janeza Trdino jim predstavim kot dolenskega pisatelja pomembnega za Novo mesto in Gorjance, ki je snov za svoje pisanje pridobival pri preprostih ljudeh, ko so mu pripovedovali različne zgodbe.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

6. *Učenci pridobivajo literarnoestetske pojme, in sicer na ravni njihove rabe in razumevanja.*

Učenci spoznajo nove pojme povezane z obravnavanim besedilom. V primeru obravnavanem v tem diplomskem delu, torej spoznajo krajšo pripoved; pripovedko. Vedo, da je pripovedka krajša pripoved, za katero so značilne bajčne osebe z nenavadnimi telesnimi in umskimi značilnostmi.

Klasično bajko Janeza Trdine, *Vila* sem na podlagi učnega načrta (2011) umestila v četrti razred devetletne osnovne šole, in sicer na podlagi naslednjih operativnih ciljev:

1. Samostojno tiho berejo literarna besedila. Učenci po bralnem premoru in podanih občutkih o slišnem še enkrat tiho preberejo besedilo in so pozorni na posamezne neznane besede.
2. Razvijejo zmožnost ustvarjalnega dialoga z umetnostnim besedilom:
 - *Zmožni so se identificirati s tisto književno osebo, ki jim je podobna vsaj v eni konkretni lastnosti, oz. s tisto, katere življenjske okoliščine so podobne njihovim.*

V bajkah in povestih nastopajo pravljlična bitja, bitja s posebnimi fizičnimi in psihičnimi lastnostmi. Učenci so se sposobni poistovetiti z njim blizu osebami oz. z osebami, ki jim želijo biti podobni oz. so zmagovalci ali kaj podobnega. V bajki *Vila* nastopa junak Petrovič, ki ima same pozitivne lastnosti, kot so: lepota, pogum, zvestoba ter na drugi strani vila, ki je lepa, mila in sočutna. Predvidevamo, da se dečki poistovetijo z moškim likom in deklice z likom vile.

- *Sestavljajo domišljjskočutno predstavo književnih oseb tako, da upoštevajo avtorjev opis in le dodajajo manjkajoče prvine iz svoje izkušnje in domišljije.*

Učenci pripovedujejo, kaj so doživljali ob branju določenega dela. Pripovedujejo, zakaj jim je bila zgodba oz. delo všeč in zakaj ne, opisujejo osebe, ki so v zgodbi nastopale, tako glavne kot tudi stranske in vedo, zakaj je katera izmed njih pomembna.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

- *Zaznavajo tiste značajske lastnosti književne osebe, ki so razvite v nazorno sliko. Pri posamezni književni osebi zaznavajo več značajskih lastnosti.*

Učenci na podlagi prebrane zgodbe opisujejo značajske lastnosti glavnih junakov zgodbe, ki so tako ali drugače v sami pripovedi izstopali. Iz zgodbe izločijo dobre in hudobne, pridne in lene, zveste in nezveste ... Prepoznajo pa tudi ostale osebe, ki so se pojavile v zgodbi in tudi njih kratko opišejo.

- *Opazijo tudi perspektivo tistih književnih oseb, s katerimi se ob spontanem branju ne identificirajo, če jih učitelj nanje posebej ne opozori.*

Učiteljeva naloga je, da učence ob koncu poslušanja in branja opomni na posamezne osebe v zgodbi, s katerimi ugotovi, da se učenci niso poistovetili, a so pomembni za razumevanje zgodbe oz. celotnega doživetja prebranega. V konkretnem delu Janeza Trdine *Vile*, so to ostali vojaki, Turki, kmetje.

- *Zaznavajo in razumejo tudi tako ravnanje osebe, ki ni v skladu z ravnanjem, kot bi ga v sorodni situaciji izbrali sami.*

Učenci zaznajo, da so bili sovražniki slovenskih kmetov, ki so plenili in pobijali nedolžne ljudi, negativci in da njihovo ravnanje ni ravnanje, kateremu bi se nagibali. Učenci se čustveno opredelijo tudi do takih oseb, ki se pojavijo v književnem delu.

- *Razvijajo sposobnost razumevanja in doživljanja besedilne stvarnosti: dogajalni prostor, dogajalni čas, dogajanje, književna motivacija.*

Učenci na podlagi pozornega poslušanja in branja ter razumevanja besedila, s pomočjo učiteljevih podvprašanj obnovijo slišano oz. prebrano. Dogajalni čas in prostor iz bajk Janeza Trdine ni tako težko razbrati, saj se vse dogajajo nekako v bližnji preteklosti in kot pove že naslov *Bajke in povesti o Gorjancih*, dogajalnega prostora tudi ni težko določiti. Bajke imajo logično strukturo literarnega besedila, in sicer: zaplet, vrh, razplet.

V učnem načrtu najdemo pod rubriko: Predlagana umetnostna besedila za uresničevanje ciljev tudi pripovedko Janeza Trdine *Vila*. Za uresničitev zgoraj navedenih funkcionalnih ciljev sem se odločila, da podrobno pripravim učno uro, pri kateri bodo učenci drugega triletja,

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

natančneje, četrtega razreda devetletne osnovne šole, spoznali klasično besedilo Janeza Trdine iz zbirke *Bajke in povesti o Gorjancih – Vila*.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

7 UPORABA KLASIČNEGA BESEDILA IZ BAJK IN POVESTI O GORJANCIH PRI URI SLOVENŠČINE

Glede na to, da že naslov diplomske naloge govori o interpretaciji klasičnega besedila na sodoben način v razredu – v osnovni šoli, je namen te učne ure učencem približati klasično besedilo, jim ga predstaviti na njim zanimiv način ter predstaviti razlike med ljudskim in avtorskim delom. Vsekakor so zanimive ugotovitve, ki si jih lahko preberete pod poglavjem Analiza učne ure slovenščine.

7.1 Učna priprava na uro slovenščine

Didaktični del diplomske naloge zajema blok uro slovenščine, ki sem jo načrtovala in izvedla v četrtem razredu osnovne šole. Po predhodnem pregledu učnega načrta za slovenščino in dogovoru z učiteljico mentorico, sem se odločila za temo: Sledi do daljnih dni in delo iz zbirke *Bajke in povesti o Gorjancih: Vila*, obravnavanega avtorja Janeza Trdine.

Po izbiri učne teme sem na podlagi učnega načrta in analiziranih ciljev določila cilje, katerim bom sledila. Učno pripravo sem razdelila na tri glavne sklope učne obravnave umetnostnega besedila, in sicer na uvodno motivacijo, obravnavo besedila in nove naloge. Osrednji del, obravnavo besedila, sem razdelila na stopnje obravnave umetnostnega besedila: najava besedila, premor pred branjem, interpretativno branje besedila, premor po branju ter analiza in sinteza besedila, razlaga neznanih besed, vprašanja za razumevanje besedila in vrednotenje besedila.

Za uvodno motivacijo sem izbrala igro Od ust do ust, s katero sem učencem prikazala bistvo ljudskega izročila in razliko med ljudskim izročilom in avtorskim delom. Učence sem s preprosto izmišljeno zgodbo, s temo le-te, tudi motivirala za poslušanje obravnavanega besedila. V zgodbo sem vpletla kraje in značilnosti njihovega kraja in jih s tem pritegnila k poslušanju.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

V osrednjem delu učne ure sem učencem predstavila pisatelja Janeza Trdino in njegovo delo *Bajke in povesti o Gorjancih* ter tako napovedala besedilo, ki sem ga nato, po kratkem predbralnem premoru, interpretativno prebrala. Učenci so po končanem branju izrazili svoja doživljanja ob poslušanju odlomka. Odlomek so nato tiho prebrali. Pred tem sem jih opozorila tudi na neznane besede. V tem besedilu je bilo veliko arhaičnih besed, zato je bilo pomembno, da te besede natančno skupaj pojasnimo za lažje razumevanje besedila. Po ponovnem branju sem jih skozi besedilo vodila z v naprej pripravljenimi vprašanji. Vprašanja sem oblikovala tako, da sem jih vodila skozi cel odlomek in bila pozorna, da sem zajela bistvene dele besedila za nadaljnjo obravnavo.

V sklepnem delu učne ure je bila naloga učencev, da zapišejo domišljjski konec pripovedke v obliki zgodbe. Pogovorimo se o pričakovanih razpleta zgodbe in ga nato tudi poslušajo, ko jim ga preberem.

7.2 Analiza učne ure slovenščine

Učni uri slovenščine sem izvedla v četrtem razredu Osnovne šole Prevole pod nadzorom učiteljice Alenke Butala. Pri uri je bilo prisotnih 7 učencev, kar je bila velika prednost, saj sem pouk tako lažje individualizirala in se posvetila vsakemu učencu posebej. Vsak učenec je imel priložnost tudi predstaviti svoje poustvarjalno delo v sklepnem delu učne ure.

Uvodna motivacija je bila glede na odziv učencev dobro načrtovana in zato tako tudi izvedena. Učenci so z zanimanjem poslušali zgodbo, ki sem jo pripovedovala in jo nato pripovedovali naprej. V igro sem lahko zaradi manjšega števila učencev vključila prav vse, zato so bili vsi vključeni v izkušnjo, kako se prenaša izročilo iz ust do ust. Ko smo po koncu igre s pomočjo mojih vprašanj skupaj analizirali, kaj se je dogajalo s samim besedilom med prenašanjem od enega učenca do drugega, smo skupaj prišli do načrtovanega sklepa o ljudskem slovstvu. Nato smo ga primerjali z umetnim. V nadaljevanju sem učencem napovedala klasično besedilo, ki v izvoru izhaja iz ljudskega slovstva in ga je pisatelj Janez Trdina zapisal ravno iz razloga, da se take zgodbe ne bi »izgubile«.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Učenci so bili motivirani za poslušanje besedila in so po premoru mirno in z zanimanjem poslušali moje interpretativno branje besedila. Brala oz. pripovedovala sem v pravljličnem tonu, kar je učence pritegnilo k poslušanju. Že med samim branjem sem z njihovih obrazov lahko razbrala čustva, ki so jih izražali med poslušanjem. Po prebranem odlomku sta dva učenca tudi izrazila svoje mnenje o slišnem. Prvi vtis učencev je bil, da je bila zanimiva zgodba in da podobne zgodbe poslušajo tudi doma, ko jim babice in dedki pripovedujejo oz. eden je rekel, si izmišljujejo zgodbe. Učencem sem nato razdelila kopije besedila, saj ne uporabljajo berila *Babica, ti loviš!*, v katerem se nahaja odlomek. Odlomek so tiho prebrali in že sami po koncu spraševali, kaj določene besede pomenijo. V besedilu je veliko arhaičnih besed, katere niso blizu učencem. Skupaj smo jih razložili in zapisali na tablo. Učencem sem nato razdelila učni list, na katerem so se nahajala štiri vprašanja za razumevanje besedila. Na vprašanja so najprej odgovorili pisno, nato pa jih tudi prebrali. Tem vprašanjem sem nato dodala še podvprašanja za lažje razumevanje besedila in jih tako s pomočjo učnega lista vodila skozi celotno besedilo.

Ena učenka je izrazila zanimanje za konec zgodbe. Skupaj smo razmišljali, kaj se je zgodilo nato z vilo, ki je ostala sama na Gorjancih. Podajali so svoja razmišljanja in se nato odločili, da vsak svojo zgodbo zapiše na list papirja. Učenci so zavzeto pisali vsak svojo zgodbo in jo ob koncu učne ure tudi prebrali. Izpod peres učencev so nastale prave umetnije. Kljub temu, pa jih je zanimal tudi dejanski konec zgodbe, zato sem jim ga tudi prebrala.

Z izvedbo učne ure sem zadovoljna. Tudi komentar učiteljice, ki je uro spremljala, je bil pozitiven. Cilje, ki sem jih zastavila v učni pripravi sem dosegla, kar je tudi najpomembnejše. Učenci so pri uri ves čas sodelovali in glede na to, da sta bili to dve šolski uri, obdržali svojo koncentracijo skozi celi dve uri in to celo učenka z motnjo pozornosti. Če sem čisto iskrena sem bila tudi sama malo skeptična glede samega besedila, saj je napisano v arhaičnem jeziku, ki učencem ni blizu, pa vendar se je izkazalo, da smo učitelji dolžni učencem predstaviti različne vrste in zvrsti literature, saj s tem bogatimo tako učenčev bralni razvoj kot tudi svoj strokovni.

Učiteljica mi je tudi povedala, da se učenci pri pouku ne srečajo pogosto s to vrsto besedila in da je bila tudi sama presenečena, kako dobro so sprejeli le-to, aktivno sodelovali in tudi

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

izrazili željo po tem, da jim pokažem knjigo, iz katere sem jim brala omenjeno zgodbo, da jo bodo tudi sami poiskali v knjižnici in prebrali še kakšno zgodbo. Na začetku je bila namreč prepričana, da preveč eksperimentiram in je celo izrazila zaskrbljenost, da ne bom na koncu razočarana nad rezultati, ki pa so bili na koncu več kot pozitivni. Me pa pri načrtovanju ni ovirala in mi pustila svobodno pot pri ustvarjanju učne ure.

Na koncu bi lahko samo še zaključila s citatom:

»Če mi daste nalogo, ki ji lahko podarim nekaj svojega, ne bo več naloga; bo veselje, bo umetnost.«

Bliss Carman

7.3 Odzivi učencev na klasično besedilo

Kako so učenci sprejeli klasično besedilo od uvodne motivacije do poustvarjalnih nalog, sem opisala že v sami analizi učne ure, v nadaljevanju pa bom opisala odzive učencev, na katere sem bila pozorna skozi celi dve uri.

Kot prvo me je presenetil odziv učencev na uvodno motivacijo. Učenci so bili ob poslušanju umirjeni in so poslušali »z odprtimi usti«, saj sem jih motivirala z njim novo igro: Zapomni si zgodbo in jo povej naprej. Učenci so s pomočjo igre sami prišli do značilnosti ljudske pripovedi (od ust do ust) in se podali nekaj primerov, ki so jih že spoznali. Na vprašanje, ali jim je bila zgodba všeč, so učenci odgovarjali zelo različno. Vsem je bila zgodba všeč, ampak iz različnih razlogov. Enim zaradi nastopajočih v sam zgodbi, drugim zaradi ljubezenske zgodbe. Dekleta so se poistovetila s prelepimi gorjanskimi vilami, fantje pa s pogumnim vojakom Petričem. Enega učenca je »zmotilo« to, da je zgodba napisana v »starinskem« jeziku, kot se je izrazil, a je rekel, da je bilo potem, ko smo besede razložili zanimivo ponovno prebrati odlomek, saj se je »naučil« kar nekaj »novih besed«. Nekaj učencev je nekatere besede (*precej oz. prec, mladež, jako oz. jaku ...*) poznalo, saj so povedali, da jih velikokrat slišijo od svojih dedkov in babic, še posebno, ko jim pripovedujejo zgodbe podobne tudi tej, ki smo jo brali. Tudi mene je ta zgodba spomnila na svoje otroštvo in svoje stare starše, ki so mi pred spanjem pripovedovali zgodbe podobne Trdinovim. Zelo me je presenetil odziv

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

učenke z motnjo pozornosti, saj je rekla, da ji je bila zgodba zanimiva zato, ker sem jo tako zanimivo »povedala«. Zgodbo sem dejansko brala v pripovednem tonu in dobila potrditev, kako pomembna je učiteljeva priprava na samo interpretativno branje pri pouku.

Najboljši odsev učenčevih odzivov na besedilo pa so zagotovo njihovi poustvarjalni izdelki, in sicer nadaljevanja zgodbe (odlomka, ki smo ga prebrali pri pouku). Vsak učenec je napisal svoj domišljjski konec zgodbe. Pri vseh je imela zgodba srečen konec, a različne razplete. Če povzamem, so fantje opisovali pogumnega vojaka Petroviča in kako je ta rešil vaščane pred zlobnimi sovražniki, dekleta pa so se poistovetila z vilami in njih povzdignile na mesto rešiteljice vojakov in s tem tudi ubogih kmetov. En učenec pa je združil vilo in vojaka ter opisal kako sta s skupnimi močmi premagala sovražnika in seveda na koncu živela srečno do konca svojih dni.

Ko sem jim prebrala konec zgodbe, so bili začudeni, da ni bilo srečnega konca in so povedali, da jim je bil njihov konec bolj všeč. Razen ena učenka je bila mnenja, da je tako ali tako preveč zgodb s srečnim koncem in me celo presenetila z razmišljanjem, ko je še dodala, da tako ali tako v življenju ni vedno srečnega konca.

Iz te izkušnje bi lahko zaključila, da ne smemo prehitro delati zaključkov, da določena vrsta besedila ni tako ali drugače primerna za mladega bralca. Velikokrat je le način posredovanja besedila tisti, ki ni ustrezen. Naša naloga je, da pravi način skušamo poiskati, si v razredu upamo prestopiti mejo in »podreti« rutino. Tako kot lahko tabujske teme približamo mlademu bralcu, mu lahko s prav izbranim načinom približamo tudi klasično besedilo, katero na prvi pogled ni namenjeno mlademu bralcu. Učiteljeva ustvarjalnost, motiviranost in aktivnost so ključni dejavniki za uspešno podajanje novega, za učence še neodkrita sveta književnosti, ki nam ponuja toliko različnih poti, katere, vsaka po svoje, vodijo do uspešnega književnega razvoja otrok.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

7.4 Mnenje učiteljice o obravnavi klasičnega besedila pri pouku slovenščine na razredni stopnji osnovne šole

Mnenje učiteljice Alenke Butale je, da je obravnava klasičnega besedila na razredni stopnji primerna za učence glede na njihovo razvojno stopnjo. Pravi, da je obravnava teh besedil razumljiva vsem učencem, medtem ko sodobna besedila razume le peščica učencev. Učenci se zlahka vživijo v junake, jih podoživljajo in se ob njih zabavajo. Zadnje čase se obravnava teh besedil opušča, saj jih zamenjujejo sodobna besedila. Meni, da je klasično besedilo učencem razredne stopnje bližje, bolj razumljivo in se ga ne sme povsem opustiti.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

8 ZAKLJUČEK

Kako oblikovati sodobni pouk književnosti? Učni načrt dopušča učiteljem, da za doseg temeljnih in operativnih ciljev sami izberejo primerna besedila. Zato se velikokrat srečamo z vprašanjem, katera besedila so primerna za obravnavo na razredni stopnji osnovne šole oz. katera ne ter zakaj. To sem se tudi sama vprašala in pod drobnogled postavila besedilo klasičnega avtorja Janeza Trdine. Zanimale so me različne interpretacijske možnosti le-tega.

Janez Trdina je črpal snov za pisanje iz ljudskega slovstva oz. ljudskega izročila. Posebej znana so njegova dela iz *Bajk in povesti o Gorjancih*, ki jih je ustvarjal v obdobju, ko je živel v Novem mestu in v tem okolju iskal inspiracijo za delo. Pripovedke so napisane v preprostem jeziku, katerih zgodba je jasno začrtana. Njegove zgodbe so polne nenavadnih dogodkov in oseb, ki dopuščajo bogate možnosti interpretiranja.

Različni avtorji so se v preteklosti ukvarjali z raziskovanjem omenjenega ljudskega slovstva, definirali posamezne zvrsti in žanre. Na podlagi tega sem tudi sama umestila pripovedko v učni načrt za devetletno osnovno šolo in pripravila učno uro, saj je eden izmed osnovnih ciljev, da učenci spoznajo različne književne zvrsti in žanre. Vsako specifično besedilo pa seveda zahteva tudi specifično pripravo na pouk. Svoje teoretično razmišljanje in odkrivanje sem podkrepila s konkretnim primerom, ki je prav gotovo veliko prispeval k potrditvi teoretičnih ugotovitev.

Za šolsko obravnavo klasičnega besedila je pomembno, da se učitelj na učno uro dobro strokovno pripravi, da se vživi v otroka in poskuša na prebrano delo pogledati iz več zornih kotov ter na podlagi tega poiskati primerne metode in oblike dela pri pouku. Kar je še bolj pomembno pa je, da se otrese vseh predsodkov preden se res ne poglobi v posamezno delo, saj sem ugotovila, da se tudi literaturo, ki na prvi pogled deluje ne primerna za otroke, da interpretirati na njim blizu način. Potrebno je samo poiskati elemente, ki znajo biti zanimivi za mlajšega bralca.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Zbirko *Bajke in povesti o Gorjancih* bi lahko pri pouku književnosti brali v nadaljevanjih in jo spoznavali košček za koščkom ter na ta način učencem celostno približali koncept ljudskega slovstva.

Sama se zavedam pomembnosti bralne vzgoje otrok, zato bom na svoji učiteljski poti poskušala odkriti še več tovrstnih možnosti za obravnavo takšnih in drugačnih besedil. Iz tega razloga tudi puščam odprto pot vnaprejšnjemu raziskovanju.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

9 VIRI IN LITERATURA

9.1 Strokovna literatura

- Goljevšček, A. (1991). Pravljice, kaj ste? Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Goljevšček, A. (2006). Pravljice – okamenine ali žive oblikovalke?, V: Sedi k meni, povem ti eno pravljico: za ohranjanje slovenskega izročila: zbornik prvega simpozija pravljicarjev I: priročnik pripovedovanja pravljic. Ur. Ljoba Jenče. Maribor: Mariborska knjižnica. (41–47)
- Haramija, D. (2012). Tipologija pravljic na Slovenskem, V: Otrok in knjiga: revija za vprašanja mladinske književnosti, književne vzgoje in s knjigo povezanih medijev. 39/83 (12–23)
- Kmecl, M. (1996). Mala literarna teorija. Ljubljana: Založba M & N.
- Kobe, M. (1987). Pogledi na mladinsko književnost. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kocijan, G. (1981). Pripovedništvo Janeza Trdine, V: Janez Trdina. Bajke in povesti: Izbrana mladinska besedila. Ljubljana: Mladinska knjiga. (135–144)
- Kocijan, G. (2006). Slovenska kratka pripovedna proza 1850–1941, V: Slovenska kratka pripovedna proza. Ur. Milena Novak Popov. Ljubljana: Filozofska fakulteta. (3–14)
- Kordigel Aberšek, M. (2008). Didaktika mladinske književnosti. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Kos, J. (1996): Književnost: Učbenik literarne zgodovine in teorije. Maribor: Založba Obzorja.
- Kropelj, M. (2006). Mitološki liki in bajna bitja v slovenskih pravljicah in povedkah, V: Sedi k meni, povem ti eno pravljico: za ohranjanje slovenskega izročila: zbornik prvega simpozija pravljicarjev I: priročnik pripovedovanja pravljic. Ur. Ljoba Jenče. Maribor: Mariborska knjižnica. (63–75)
- Lipnik, J. (1978). Kako preiti od interpretacijskega branja proznega besedila k interpretaciji, V: Jezik in slovstvo 23/7–8 (329–334).
- Saksida, I. (1994). Izhodišča in modeli šolske interpretacije mladinske književnosti. Trzin: Založba Different, d.o.o.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

- Saksida, I. (1994). Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko. Maribor: Obzorja.
- Saksida, I. (2001). Mladinska književnost. V: Pogačnik, J. idr. Slovenska književnost III. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Schmidt, G. (2003). Kratek pregled življenja in dela Janeza Trdine, V: Trdina, J. (2003). Če ni lačen, je pa žejen: Izbrana proza. Ljubljana: Mladinska knjiga. (283–307)
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, (1998). Ljubljana: DZS.
- Stanonik, M. (2006). Razmerje med slovstveno folkloro in literaturo glede na žanrsko problematiko, V: Slovenska kratka pripovedna proza. Ur. Milena Novak Popov. Ljubljana: Filozofska fakulteta. (589–603)
- Stanonik, M. (1999). Slovenska slovstvena folkloro. Ljubljana: DZS, d. d.
- Učni načrt za slovenščino. (2011). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

9.2 Leposlovna literatura

- Trdina, J. (2003). Če ni lačen, je pa žejen: Izbrana proza. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Trdina, J. (1968). Izbrano delo: Bajke in povesti o Gorjancih in Moje življenje. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Trdina, J. (1981). Bajke in povesti: Izbrana mladinska beseda. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vašte, I. (1960). Izobčenec: Roman o Janezu Trdini. Novo mesto: Dolenjska založba.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

10 PRILOGE

10.1 Priprava na učno uro slovenščine

Tabela 10.1: Učna priprava

UČNA PRIPRAVA				
Študentka: Petra Fabjan				
Mentorica: prof. Alenka Butala				
Šola: OŠ Prevole				
Razred:	Predmet:	Datum:	Ura:	Tema: Sledi do davnih dni
4.	SLO	24. 5. 2013	10.45–12.20	Enota: Janez Trdina: <i>Vila</i>
Cilji:				
Učenci:				
<ul style="list-style-type: none"> • pozorno poslušajo in pripovedujejo zgodbo po spominu; • razlikujejo ljudsko slovstvo od avtorskega dela (literature); • oblikujejo si domišljijsko-čutno predstavo dogajalnega prostora tako, da povezujejo besedilo s svojimi domišljijскими slikami in s prostori, ki jih poznajo iz vsakdanjega sveta; • spoznajo delo ne mladinskega pisatelja Janeza Trdine: <i>Vila</i>; • pozorno poslušajo pripovedko <i>Vila</i> pisatelja Janeza Trdine; • tiho in glasno berejo odlomek <i>Vila</i>; • pripovedujejo oz. napovedujejo svoj domišljijски konec zgodbe; • razvijajo sporazumevalno zmožnost. 				
Metode: pogovor, pripovedovanje, delo z besedilom.				
Oblike dela: frontalna, individualna.				
Učna sredstva: berilo, učni list z vprašanji.				
Literatura:				
<ul style="list-style-type: none"> – Golob, B., Kordigel, M., Saksida, I. (2002). Babica, ti loviš!: berilo za 4. razred 9-letne in 3. razred 8-letne osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga. – Trdina, J. (1981). Bajke in povesti: Izbrana mladinska beseda. Ljubljana: Mladinska knjiga. 				

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

- Slovar slovenskega knjižnega jezika, (1998). Ljubljana: DZS.
- Učni načrt - slovenščina (2011). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

POTEK UČNE URE

UVODNA MOTIVACIJA:

Učence povabim v krog pred tablo in napovem igro spomina: Zapomni si zgodbo in jo povej naprej. Dam jim natančna navodila. Trije učenci v spremstvu mentorice zapustijo razred, ostali pozorno poslušajo zgodbo, ki jim jo berem. Nato določim učenca in mu dam nalogo. Ko pokličem enega izmed čakajočih učencev nazaj v razred, je naloga drugega, da mu pove oz. obnovi zgodbo, ki jo je slišal. Učenec, ki je slišal zgodbo to pove naslednjemu, ki čaka zunaj in tako naprej.

Zgodba, ki jo berem v pripovednem tonu:

»Nekoč pred davnimi časi so na hribu Vršiček nad vasjo Prevole živela nenavadna bitja. Majhna, drobna bitja so bila oblečena v dolga bela svilena oblačila, na glavi so nosila vence spletene iz belih marjetic. Ta bitja so ljudje poimenovali majske vile, saj so jih imeli priložnost videti samo v tem pomladnem mesecu. Rekli so, da so bile to vile, ki so prinesle pomlad v deželo. Imele so čarobne moči. Česarkoli so se dotaknile, je ozelenelo in zacvetelo. Pravijo, da so jih lahko videli le otroci. Pa veste zakaj? Ker so bili edini, ki so jim vile zaupale in se jih niso bale. In še danes, ko vse ozeleni in zacveti pravijo, da so se v deželo iz daljnih dni vrnile majske vile s svojimi čarobnimi prstki.«

Učencem na koncu še enkrat preberem zgodbo. Skupaj ugotovimo, da so se določeni podatki iz prvotne zgodbe izgubili, določeni dodali. Pogovorimo se o ustnem izročilu in njegovih osnovnih značilnostih ter o sami vsebini zgodbe. Skupaj ugotovimo, da se na podoben način pri ustnem izročilu zgodbe spreminjajo in če jih ni nobeden zapisal, ne moremo vedeti, kakšna je bila ta zgodba v izvoru.

Učence vprašam, ali poznajo samo zgodbe in pravljice iz knjig, ali imajo morda doma babice

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

in dedke, ki jim radi pripovedujejo zgodbe.

- Ali vam babice in dedki pripovedujejo zgodbe?
- Kakšne zgodbe vam pripovedujejo?
- Ali so te zgodbe kje zapisane?

Učenci pripovedujejo in povzemajo zgodbe, ki so jih slišali od starejših. Ustno izročilo gre iz roda v rod in se spreminja, kar smo na začetku s preprostim poizkusom tudi sami ugotovili. Tako jih pripeljem do predstavitve pisatelja Janeza Trdine, ki si je te zgodbe zapisoval, da se niso izgubile in so ostale dostopne v izvorni različici za vse večne čase.

DELO Z BESEDILOM:

Napoved besedila: Učencem povem, da bomo spoznali prav posebne vile iz Gorjancev, ki jih je pisatelj Janez Trdina opisal po pripovedovanju tamkajšnjih domačinov. Učencem razložim, kje so Gorjanci in da so te zgodbe nastale v okolici njihovega kraja. Pisatelj je rad zahajal med preproste ljudi, kateri so mu pripovedovali nenavadne zgodbe, ki naj bi se jim pripetile, ko so pasli živino ali delali na polju.

»Seveda pa si je vse to pridno zapisal in eno izmed teh zgodb bomo danes spoznali.«

Premor pred branjem: Učenci se umirijo in pripravijo na poslušanje besedila.

Interpretativno branje besedila: Učencem pokažem knjigo *Bajke in povesti o Gorjancih*, iz katere jim tudi preberem odlomek *Vila*. Berem čim bolj zanimivo, v pogovornem tonu. Pazim na interpretacijo.

Bralni premor, analiza in sinteza besedila: Ob koncu branja učenci pripovedujejo o vtisih. Pripovedujejo, kakšna se jim je zdela bajka oz. vile, ki so jih spoznali. Svoje odgovore utemeljijo.

Učenci nato tiho preberejo odlomek.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Razlaga neznanih besed:

»Ali ste vse besede razumeli? Kakšne so te besede? Zakaj mislite, da se v besedilu nahaja toliko neznanih oz. neobičajnih besed? Ali lahko v besedilu poiščete takšne besede?«

Z učenci skupaj odkrivamo nove besede v besedilu in jih skupaj poskušamo razložiti oz. jih nadomestiti z znanimi besedami.

Izbrane neznane besede iz besedila Janeza Trdine Vila:

JAKO MARLJIVO – zelo pridno (Marljiv je človek, ki zelo pridno dela.)

DASIRAVNO – čeprav

ČUJE – sliši

KOLO – vrsta ljudskega plesa v krogu

ZELI – zelišča oz. trave

PRECEJ – takoj

KVAR – slabo

MLADEŽ – mladi ljudje

DRAGOTINE – dragocenost

BRIŽLJIVO – pozorno

VRNIVŠI – vrniti se od nekod

MODRE BESEDE – pametne besede

ZAPLAČE – zajoka

Vprašanja za razumevanje besedila:

- Kdo nastopa v besedilu?
- Kdo so bile vile in kje so živele?
- V kaj so se oblačile vile, kakšne lase so imele?
- Kakšno moč so imele vile?
- So bile dobre ali slabe? Kdaj jih je človek najlažje videl in zakaj?
- Kaj so naredile s tistim, ki jih je videl pri plesu ali pri jedi?
- Kaj so rade počele?

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Učenci odgovarjajo na vprašanja s celimi povedmi. Nato jim razdelim krajši učni list z vprašanji o vsebini zgodbe. Ko učenci odgovorijo na vprašanja, se o tem pogovorimo.

– *Kako mislite, da se zgodba konča?*

Vrednotenje besedila: Učenci čustveno ovrednotijo besedilo, povedo, če jim je bila bajka všeč, zakaj ja oz. zakaj jim ni bila, ali bi zgodbo prebrali do konca.

»Kaj mislite, da se je z vilo, ki je ostala na Gorjancih nato zgodilo?«

NOVE NALOGE:

1. Napoved konca v obliki stripa. Učenci razmislijo, kako si predstavljajo konec zgodbe in ga upodobijo v obliki stripa ali napišejo zgodbo.
2. Branje nadaljevanja zgodbe in pogovor o pričakovanjih in razpletu zgodbe.

»Kateri konec vam je bil najbolj všeč. Ali ste pričakovali takšen konec? Zakaj?«

10.2 Odlomek

Janez Trdina: Vila

(Odlomek)

Na Gorjancih so prebivale v starih časih Vile. Vile so bile prelepe, mlade deklice, ki niso poznale ne matere, ne očeta. Ljubiti in možititi se niso smele. Oblačile so se v belo tančico, ki jim je pokrivala vse truplo do gležnjev. Las si niso spletale, padali so jim prosto do kolen z gostimi, zlatorumenimi kodri. Vendar pa so se jako marljivo česale in to vselej o zarji. Takrat jih je človek najlažje videl, ker so bile tako zamaknjene v to opravilo, da niso zapazile, ali se nahajajo same ali ne. Človeške družbe so se bale in ogibale, dasiravno ljudi niso sovražile, ampak jim še dobro svetovale in jim o priliki rade tudi kaj dobrega storile. Peti so znale tako lepo, da se jih človek nikoli ni naveličal poslušati, toda ni jim bilo po vseči, da jih kdo čuje.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

Tudi ples so ljubile, ali gorje si ga tistemu, ki je prišel iz zvedavosti gledat njihovo kolo. Živele so ob sadju, grozdju in gorskih zelih. Po navadi so samo večerjale, po dnevi pa niso drugače nič uživale, razen če jih je povabil kak junak in poštenjak, ki ni vedel, kdo so. Kdor jih je videl na plesu ali pri jedi in jih poznal, kaznovale so ga brez milosti. Ustrelile so ga v roko ali v nogo, včasih tudi v obe roki in nogi; če so se pa prav hudo ujezile, tudi v srce, da je kar precej umrl. Pod zemljo so imele spravljene silne zaklade zlata, srebra in biserja in so jih varovale tako skrbno, da jih ni mogel nihče zaslediti in dvigniti. Če jih je našel kdo po naključju, niso mu prinesle sreče, ampak kvar in pogubo. Pravico se z njimi okoristiti, imela je samo nedolžna mladež. Sploh ni ubranila človeka vilinske jeze nobena druga reč, kakor neoskrunjena nedolžnost. Večkrat so Vile vzele svoje dragotine iz podzemeljskih kletij in jazbin in so jih sušile na kakem prisojnem kraju. Če se je nameril nanje nedolžen otrok, smel je ugrabiti brez kazni, kolikor je hotel, grešnika pa so gotovo umorile. Kmetje so se Vil po eni plati močno bali, po drugi pa tudi veselili. Kadar so se oglasile: Sejte! sejte! šli so sejat in seme jim je takrat vselej dobro obrodilo. Kadar so svetovale: Režite! Koljite! Vezite! Kopljite! Berite! napotili so se še tisto uro v vinograde in pridelali so vina, da jim je zmanjkovalo posode. Najrajši so imele junake, ki so se borili s Turki in prelivali svojo kri za krščansko vero. Dokler so hodili Uskoki v boj samo na Turke, prikazovale so se med njimi prav pogostoma. Velevale so jim, kaj jim je delati, česa se ogibati. Pomagale so jim v vsaki sili, posebno brižljivo pa so ozdravljale rane iz vojne vrnivših se junakov. Dajale so jim piti vodo planinskih zeli ali pa so jim obvezovale rane z dolgo, neznano travo in ubogi bolnik je najkasneje v treh dneh gotovo okreval. Ko pa so se Uskoki podložili Švabi in se po njegovem ukazu jeli vojskovati tudi s kristjani, pobegnile so srdite Vile za vselej z Gorjancev in zapuščeni vojaki umirali so od teh dob tudi za neznatnimi ranami. Samo ena Vila je ostala na gori, da pazi na zaklade, ali niti ona ni hotela ljudem nič več svetovati, kdaj in kako naj prično kak posel, tudi bolniki so jo klicali zastonj na pomoč.

Fabjan, P. (2013). Interpretacija klasičnega besedila Janeza Trdine *Bajke in povesti o Gorjancih* pri pouku slovenščine.

10.3 Vprašanja za razumevanje besedila na učnem listu

JANEZ TRDINA: *Vila*

Z najmanj **petimi** besedami opiši vile, ki nastopajo v bajki *Vila*:

Kje so živele vile?

Kaj so rade počele?

Ali so bile hudobne ali dobre? Zakaj tako misliš?